

ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΗΠΕΙΡΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Η Επικοινωνιακή Λειτουργία του Βρεφικού Κλάματος

Πτυχιακή εργασία

Μακρή Ευαγγελία Α.Μ.: 13503

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Μάντζιου Στρατούλα

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2015

Περίληψη

Στη παρούσα εργασία παρουσιάζεται η σπουδαιότητα του βρεφικού κλάματος το οποίο επηρεάζει όλα τα επίπεδα της αλληλεπίδρασης της μητέρας με το βρέφος. Το κλάμα έχει πολλές διαστάσεις, λειτουργεί ως μέσο επικοινωνίας, χαρακτηρίζεται ως συμπεριφορά προσκόλλησης και επηρεάζει την μητρική ανταπόκριση και ευαισθησία. Είναι αποδεδειγμένο πως το κλάμα του βρέφους σαν επικοινωνιακή λειτουργία επηρεάζει τις αλληλεπιδράσεις της δυάδας, κάτι το οποίο αντικατοπτρίζεται στον τύπο προσκόλλησης που σχηματίζει το βρέφος. Στόχος της εργασίας είναι να αναδειχθεί η λειτουργία του βρεφικού κλάματος σαν μη λεκτικό επικοινωνιακό σήμα καθώς και η σύνδεσή του με την μητρική ευαισθησία και ανταπόκριση. Τα αποτελέσματα ερευνών ανέδειξαν τη σημαντικότητα της μητρικής ανταπόκρισης και ευαισθησίας για την διαχείριση του βρεφικού κλάματος.

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγή.....	- 1 -
ΜΕΡΟΣ Α΄	- 3 -
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Ο Επικοινωνιακός ρόλος του βρεφικού κλάματος	- 3 -
1.1. Η Μη Λεκτική Επικοινωνία	- 3 -
1.2. Οι Διαστάσεις του Βρεφικού Κλάματος	- 4 -
1.3. Είδη του Βρεφικού Κλάματος	- 5 -
1.4. Η Λειτουργικότητα του Βρεφικού Κλάματος στην Επικοινωνία	- 7 -
ΜΕΡΟΣ Β΄	- 10 -
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η Μητρική Ευαισθησία και Ανταπόκριση στο Βρεφικό Κλάμα	- 10 -
2.1. Θεωρητικά Μοντέλα Δημιουργίας Πρώιμων Σχέσεων	- 10 -
2.2. Η Ανάπτυξη της Προσκόλλησης σύμφωνα με τον Bowlby	- 13 -
2.2.1. Οι Τύποι Προσκόλλησης	- 14 -
2.3. Η Προσκόλληση και το Βρεφικό Κλάμα	- 17 -
2.4. Μητρική Ευαισθησία και Ανταπόκριση	- 18 -
2.5. Η Μητρική Ευαισθησία και το βρεφικό κλάμα	- 19 -
2.5.1. Η Μητρική και Βρεφική Αυτορρύθμιση και το Βρεφικό Κλάμα	- 22 -
2.6. Η Μητρική Ανταπόκριση στο βρεφικό κλάμα	- 25 -
2.6.1. Η Κατάλληλη Μητρική Ανταπόκριση στο Βρεφικό Κλάμα	- 27 -
ΜΕΡΟΣ Γ΄	- 33 -
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ενδεικτικά Σημεία Παρεμβατικών Προγραμμάτων για τη Μείωση του Βρεφικού Κλάματος.....	- 33 -
3.1. Ενίσχυση Μη Λεκτικών Επικοινωνιακών Σημάτων	- 33 -
3.1.1. Η Φώνηση	- 34 -
3.1.2. Η Βλεμματική Επαφή	- 38 -
3.1.3. Οι Χειρονομίες και οι Σωματικές Κινήσεις	- 41 -
3.1.4. Η Αφή	- 42 -
Συμπεράσματα.....	- 44 -
Βιβλιογραφία	- 46 -

Εισαγωγή

Το βρεφικό κλάμα αποτελεί μέρος της μη λεκτικής επικοινωνίας. Το βρέφος όντας ανίκανο να χρησιμοποιήσει τον προφορικό λόγο, αναπτύσσει μη λεκτικά επικοινωνιακά σήματα με σκοπό να αλληλεπιδράσει με τους φροντιστές του και να εκφράσει τα συναισθήματά του και τις ανησυχίες του. Τα μη λεκτικά επικοινωνιακά σήματα όπως το χαμόγελο, οι χειρονομίες, η αφή είναι μια μορφή επικοινωνίας ισχυρότερη από τον προφορικό λόγο διότι εκφράζονται συναισθήματα. Η αλληλεπίδραση μέσω της μη λεκτικής επικοινωνίας είναι έντονη, έχει μεγάλη συναισθηματική αξία διότι ενδυναμώνει τη σχέση ανάμεσα στο βρέφος και τη μητέρα. Πολλοί ισχυρίζονται πως μέσω του λόγου το νόημα πολλές φορές χάνεται. Αντίθετα, με την μη λεκτική επικοινωνία η αλληλεπίδραση είναι πραγματική διότι μεταφέρονται και εκφράζονται μηνύματα μέσω συναισθημάτων. Όταν η μητέρα αγγίζει τρυφερά και αγκαλιάζει το βρέφος της, αυτό από την μεριά του χαμογελά και ηρεμεί, μέσω της φροντίδας εκφράζεται η αγάπη και η στοργικότητα, δεν χρειάζεται κανένας από τους δύο να πει τίποτα.

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται ο επικοινωνιακός ρόλος του βρεφικού κλάματος. Το βρεφικό κλάμα σαν επικοινωνιακό σήμα έχει σπουδαία σημασία για τις αλληλεπιδράσεις της διάδας. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται η μητρική ευαισθησία και ανταπόκριση. Η μητρική ανταπόκριση και ευαισθησία στο κλάμα αποτελούν κρίσιμη παρέμβαση στο κλάμα και επηρεάζουν τον τύπο προσκόλλησης που δημιουργείται ανάμεσα στο βρέφος με την μητέρα. Η κατάλληλη ανταπόκριση της μητέρας στο κλάμα επίσης ενεργοποιεί το βρέφος με σκοπό να αναπτύξει καινούρια σήματα επικοινωνίας για την αλληλεπίδραση τους. Στο τρίτο κεφάλαιο αναφέρονται μη λεκτικές μορφές επικοινωνίας ως σημεία παρεμβατικών προγραμμάτων. Όπως το κλάμα έτσι και τα υπόλοιπα μη λεκτικά επικοινωνιακά σήματα όπως η φώνηση ή σωματική επαφή, με τη κατάλληλη μητρική ανταπόκριση ενδυναμώνουν τη σχέση του βρέφους με την μητέρα καθώς μειώνουν και το κλάμα. Η επικοινωνία είναι

μέγιστης σημασίας στη σχέση που δημιουργείται ανάμεσα στη δυάδα, η οποία επηρεάζει τον άνθρωπο σε όλη τη διάρκεια της ζωής. Οι γονείς οφείλουν να προσφέρουν ένα υγιές και ασφαλές περιβάλλον στο βρέφος τους, ανταποκρινόμενοι στις ανάγκες του.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Ο Επικοινωνιακός ρόλος του βρεφικού κλάματος

1.1. Η Μη Λεκτική Επικοινωνία

Όλα τα έμβια όντα έχουν την ικανότητα να επικοινωνούν μεταξύ τους διότι η επικοινωνία είναι απαραίτητη για την επιβίωση. Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της ανθρώπινης συμπεριφοράς που προσδίδει στον άνθρωπο μία μοναδική θέση σε σχέση με τα υπόλοιπα έμβια όντα είναι η ομιλία, διάλογος, η διατύπωση ιδεών, η ανταλλαγή πληροφοριών μέσω μιας γλώσσας. Αυτή η μορφή επικοινωνίας ονομάζεται λεκτική επικοινωνία. Η επικοινωνία δεν συμβαίνει όμως μόνο μέσω του λόγου αλλά και μέσω φωνητικών ήχων-κραυγών ή τη χρήση νοηματικής γλώσσας. Υπάρχουν πολλές μορφές επικοινωνίας, όλες όμως έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό: τη μετάδοση κάποιου μηνύματος, κάποιας πληροφορίας από μια πηγή προς έναν προορισμό.

Εκτός από την λεκτική επικοινωνία υπάρχει και η μη λεκτική ή η προγλωσσική. Η μη λεκτική επικοινωνία είναι μεγάλης σπουδαιότητας διότι κάθε άνθρωπος στην αρχή της ζωής του επικοινωνεί με το περιβάλλον του μόνο μη λεκτικά. Όλες οι πηγές πληροφοριών ή συναισθημάτων αποτελούν την μη λεκτική επικοινωνία. Η μη λεκτική ή προγλωσσική επικοινωνία ορίζεται ως μία διαδικασία μέσω της οποίας ένα άτομο επηρεάζει τη συμπεριφορά, τη νοητική κατάσταση ή τα συναισθήματα κάποιου άλλου χρησιμοποιώντας ένα ή περισσότερα μη λεκτικά σήματα(Thevarethen, 1996).

Τα βρέφη δεν χρησιμοποιούν τον λόγο ως μέσο επικοινωνίας. Οι μητέρες με τα βρέφη τους αναπτύσσουν έναν πρωτογενή διάλογο. Αυτή η πρωτοσυνομιλία είναι μια μη λεκτική επικοινωνία, μία αρμονική ανταλλαγή μηνυμάτων μεταξύ του βρέφους και της μητέρας (Thevarethen, 1996). Τα σήματα επικοινωνίας που χρησιμοποιούν τα βρέφη είναι

πολλά όπως το χαμόγελο, οι σωματικές κινήσεις, οι εκφράσεις προσώπου και άλλα μη λεκτικά επικοινωνιακά σήματα τα οποία παρουσιάζονται αναλυτικά στο τρίτο κεφάλαιο. Παρόλα αυτά το πιο ισχυρό επικοινωνιακό σήμα παραμένει το κλάμα.

1.2. Οι Διαστάσεις του Βρεφικού Κλάματος

Το κλάμα αποτελεί μέρος της μη λεκτικής επικοινωνίας με το οποίο μπορεί κάποιος να εκφράσει έντονα συναισθήματα. Αποτελεί μια ανθρώπινη ικανότητα, η οποία επιτρέπει την έκφραση συναισθηματικών συγκινήσεων διότι είναι δύσκολο ή αδύνατο να εκφραστούν με τον λόγο. Το κλάμα αποτελεί στοιχείο του συστήματος της μη λεκτικής επικοινωνίας και συμπληρώνει την επικοινωνία στο λεκτικό επίπεδο. Για τον λόγο αυτό διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον καθορισμό της σχέσης εφόσον συμβαίνει σε διαπροσωπικό επίπεδο.

Το βρεφικό κλάμα ορίζεται ως μια φυσική και πρώιμη συμπεριφορά, η οποία εκφράζει πόνο ή έντονα συναισθήματα. Παλιότερα το βρεφικό κλάμα θεωρούνταν ένας ήχος χωρίς νόημα. Σήμερα είναι εμφανές πως το κλάμα αποτελεί μια αντίδραση σε ένα ερέθισμα και λειτουργεί ως μέσο επικοινωνίας (Michelsson, 2010). Ωστόσο λειτουργεί ως μια ακαθόριστη παράκληση για βοήθεια η οποία προκαλεί την προσοχή του φροντιστή διότι δεν έχει ξεκάθαρο νόημα. Επομένως θεωρείται μια ιδιαίτερη προσαρμοστική μη λεκτική συμπεριφορά, δεδομένου ότι προσφέρει χρήσιμες απαντήσεις όταν συμβαίνει με τη παρουσία κάποιου ατόμου.

Το βρεφικό κλάμα είναι απαραίτητο στοιχείο στη διαμόρφωση της σχέσης φροντιστή - βρέφος. Όλα τα βρέφη κλαίνε καθώς είναι απόλυτα φυσιολογικό εφόσον δεν έχουν αναπτύξει άλλη μορφή επικοινωνίας, το κλάμα είναι ο μόνος τρόπος που διαθέτουν για να ζητήσουν βοήθεια όταν νιώθουν κάποια ενόχληση, όταν θέλουν να καλέσουν την μητέρα τους, να παραπονεθούν ή απλά να βρεθούν πάλι στη ζεστή αγκαλιά της (Hubbard&van Ijendoorn, 2000). Έρευνες έχουν δείξει πως τα βρέφη κλαίνε από μισή έως τέσσερις ώρες την

ημέρα. Την δεύτερη εβδομάδα ζωής το κλάμα αυξάνεται σταδιακά μέχρι την έκτη εβδομάδα όπου το βρέφος κλαίει περισσότερο. Το βρεφικό κλάμα μειώνεται μετά από τους τρεις μήνες ζωής (Michelsson, 2010).

Η σχέση μητέρας - βρέφους¹ είναι ενστικτώδης, όπως κάθε είδος σχέσης για να ενισχυθεί και να ενδυναμωθεί, χρειάζεται να υπάρχει επικοινωνία. Το βρέφος όμως όντας ανίκανο να μιλήσει ή να κινηθεί βρίσκεται απόλυτα εξαρτημένο από τους γονείς του για την επιβίωση του. Το κλάμα λοιπόν είναι ο μοναδικός τρόπος που διαθέτουν τα βρέφη για να δείξουν στη μητέρα ή τον φροντιστή τους πως κάτι ίσως δεν πάει καλά ή κάτι χρειάζονται (Cole&Cole,2000).

1.3. Είδη του Βρεφικού Κλάματος

Το κλάμα αποτελεί για τα βρέφη το κυριότερο μέσο επικοινωνίας και έχει ως στόχο τον προσδιορισμό της συναισθηματικής ή βιολογικής κατάστασης του κατά τη βρεφική ηλικία(Esposito, et al., 2013).Τα βρέφη κλαίνε με σκοπό να εκφράσουν κάποια ενόχληση, πόνο ή αναζητούν επαφή. Σύμφωνα με την Αμερικανική Παιδιατρική Ακαδημία κάθε κλάμα περιέχει ένα μήνυμα. Ο άνθρωπος έρχεται στη ζωή και ο πρώτος ήχος που αναπαράγει είναι το κλάμα, το οποίο έχει διττή χρησιμότητα : διαβεβαίωση υγείας και εισαγωγή οξυγόνου στους πνεύμονες του βρέφους (Shelov&Altman, 2012).

Εντός των πρώτων μηνών μετά τη γέννηση το κλάμα των βρεφών διαφοροποιείται, με αποτέλεσμα η μητέρα να είναι δυνατό να αντιληφθεί ποιο κλάμα αντιστοιχεί σε ποιο μήνυμα. Η μητέρα μπορεί να μεταφράσει και να αντιληφθεί την αιτία του κλάματος. Έχουν αναφερθεί τέσσερα είδη ακουστικά διαφορετικού κλάματος : το κλάμα της γέννησης, το κλάμα της πείνας, το κλάμα του πόνου και το μονότονο κλάμα (Michelsson, 2010). Τα είδη

---

¹ Ο όρος «μητέρα» δεν έχει σκοπό να ισχυριστεί την βιολογική μητέρα αλλά τον φροντιστή είτε είναι η βιολογική μητέρα, πατέρας είτε κάποιος άλλος υποκατάστατος φροντιστής.

του βρεφικού κλάματος σύμφωνα με έρευνες (Soltis,2004) είναι δύο, τα οποία εξυπηρετούν βιολογικούς και συναισθηματικούς σκοπούς και ρυθμίζονται από ενδογενείς μηχανισμούς. Η μητέρα πρέπει να μπορεί να διακρίνει το είδος του κλάματος, κάτι που επιτυγχάνεται μέσω της παρατήρησης και με σκοπό να ανταποκριθεί ανάλογα.

Βιολογικές Ανάγκες: Το βρεφικό κλάμα μπορεί να οφείλεται σε βιολογικές ανάγκες για παράδειγμα το κλάμα του πόνου. Όταν το βρέφος έχει κάποιες σωματικές ενοχλήσεις, το μέσο επικοινωνίας για την έκφραση αυτών είναι το κλάμα. Οι βιολογικές ανάγκες οι οποίες προκαλούν ανησυχία στο βρέφος και κλαίει, είναι για παράδειγμα η πείνα όπου το κλάμα είναι συνήθως κοφτό, χαμηλής συχνότητας και με διακυμάνσεις στην έντασή του. Ο πόνος επίσης είναι ένας σωματικός παράγοντας που ωθεί το βρέφος στο κλάμα και χρειάζεται ανακούφιση. Το κλάμα του σωματικού πόνου, το οποίο ίσως οφείλεται σε κάποια ασθένεια ή σε κολικούς, ξεσπάει κατά κανόνα ξαφνικά, με ένταση και ακολουθείται από μια μακριά παύση και από ένα μονότονο παράπονο. Το κλάμα επιπλέον μπορεί να οφείλεται στη αύξηση ή μείωση της θερμοκρασίας του σώματος του βρέφους. Η λερωμένη πάνα είναι κάτι επίσης το οποίο προκαλεί δυσφορία στο βρέφος και είναι αιτία για να ξεσπάσει σε κλάματα. Το κλάμα της νύχτας είναι ιδιαίτερα συχνό και ανησυχεί ιδιαίτερα τους γονείς. Αυτό συμβαίνει είτε επειδή τα βρέφη μπορεί να πεινάνε, είτε διότι το δωμάτιό τους είναι πολύ σκοτεινό ή φωτεινό. Η κακοποίηση επίσης αποτελεί παράγοντα που προκαλεί έντονο, υψηλό σε ένταση και χωρίς ρυθμό κλάμα. Πολλές φορές ίσως διαφορετικοί τύποι κλάματος συμπίπτουν, για παράδειγμα τα βρέφη να ξυπνούν πεινασμένα (Shelov&Altman, 2012).

Συναισθηματικές Ανάγκες: Όπως ήδη έχει αναφερθεί το βρεφικό κλάμα μπορεί να οφείλεται σε συναισθηματικές ανάγκες του βρέφους. Η πιο χαρακτηριστική συναισθηματική ανάγκη του βρέφους που οφείλεται στο κλάμα είναι η αναζήτηση εγγύτητας. Όταν η μητέρα έχει απομακρυνθεί, το βρέφος την αναζητά και θέλει να βρεθεί στην αγκαλιά της όπου νιώθει ασφάλεια. Το κλάμα αυτό μοιάζει με παράπονο, επιπλέον είναι ιδιαίτερα έντονο την νύχτα

(Michelsson, 2010). Το κλάμα του θυμού ή του εκνευρισμού το οποίο μοιάζει με εκείνου του πόνου και είναι έντονο, οφείλεται ίσως στην απομάκρυνση της μητέρας. Επιπροσθέτως, εάν το βρέφος έρθει αντιμέτωπο με ένα ισχυρό εξωτερικό ερέθισμα για παράδειγμα ένα δυνατό φως ίσως τρομοκρατηθεί και ξεσπάσει σε κλάματα. Επιπλέον η ανησυχία και ο φόβος είναι αίτια του κλάματος. Τέλος, υπάρχει το «κοινωνικό κλάμα» το οποίο εκφράζει την δυσφορία που νιώθει το βρέφος σε ένα άγνωστο, μη οικείο περιβάλλον ή όταν βρίσκεται μόνο του μακριά από οικεία πρόσωπα (Soltis, 2004).

1.4. Η Λειτουργικότητα του Βρεφικού Κλάματος στην Επικοινωνία

Το κλάμα θεωρείται δυσάρεστο είτε διότι είναι εξ' ορισμού δυσάρεστο, είτε διότι με αυτόν τον τρόπο το αντιλαμβάνεται ο άνθρωπος. Το κλάμα αποτελεί μια ιδιαίτερη επικοινωνιακή συμπεριφορά, η οποία παρέχει πληροφορίες για την κατάσταση είτε τη σωματική είτε την συναισθηματική του βρέφους. Από επικοινωνιακής άποψης, για την κατανόηση του κλάματος ως επικοινωνιακό σήμα, έχει μεγάλη σημασία η αντίληψη που έχει ο φροντιστής για το κλάμα γενικότερα. Η αντίληψη του φροντιστή για το κλάμα είναι σπουδαίας σημασίας διότι επηρεάζει την κατανόηση του σήματος αλλά και την παρέμβασή του σε αυτό. Τέλος, η αντίληψη του φροντιστή για το κλάμα έχει ως αποτέλεσμα να επηρεάζει την αλληλεπίδραση του με το βρέφος (Michelsson, 2010).

Το βρεφικό κλάμα έχει επικοινωνιακή λειτουργία και αποτελεί συνδετικός κρίκος στην επικοινωνία της μητέρας με το βρέφος. Έρευνες έχουν δείξει πως το 90% των μητέρων διακρίνουν το κλάμα του δικού τους βρέφους ανάμεσα σε άλλα. Το κλάμα αποτελεί μοναδικό σήμα του βρέφους το οποίο είναι αρκετά ισχυρό για να κινητοποιήσει τη μητέρα και να παρηγορήσει το βρέφος. Το βρεφικό κλάμα αποτελεί το πρώτο ακουστικό σήμα του νεογέννητου προς την μητέρα. Η σχέση της μητέρας με το βρέφος είναι ενστικτώδης για το βρέφος διότι είναι απόλυτα εξαρτημένο από εκείνη. Το βρέφος δεν έχει την ικανότητα να

φροντίζει τον εαυτό του έτσι ο εγκέφαλός του είναι προγραμματισμένος να νιώθει ασφάλεια και ηρεμία μόνο όταν βρίσκεται κοντά στη μητέρα του. Το κλάμα, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, εκτός από βιολογικούς έχει και συναισθηματικούς σκοπούς, μπορεί να εκφράζει φόβο, απελπισία όταν η μητέρα του βρίσκεται μακριά. Όταν λοιπόν η μητέρα ανταποκρίνεται άμεσα στο κλάμα του βρέφους, το κλάμα μειώνεται σημαντικά. Σύμφωνα με έρευνες η άμεση κατανόηση και ανταπόκριση του βρεφικού κλάματος είναι απαραίτητη για την αλληλεπίδραση μητέρας – βρέφους (Esposito, et al., 2013).

Τα περισσότερα βρέφη πριν ξεσπάσουν σε κλάματα εκδηλώνουν κάποια σημάδια ανησυχίας. Η μητέρα εάν μεταφράσει άμεσα αυτά τα σήματα και καθησυχάσει το βρέφος, εκείνο αντιλαμβάνεται ότι υπάρχει επικοινωνία και εκείνη ανταποκρίνεται σε όλα τα σήματά του, με αποτέλεσμα το κλάμα να μειώνεται. Οι γονείς οι οποίοι ανταποκρίνονται άμεσα και έγκαιρα στο κλάμα, τα βρέφη τους καταλαβαίνουν ότι υπάρχει αλληλεπίδραση, νιώθουν ασφάλεια διότι ικανοποιούνται τόσο οι συναισθηματικές όσο και οι σωματικές τους ανάγκες (Laurent&Ablow, 2012).

Το κλάμα έχει επικοινωνιακό ρόλο μόνο όταν τα βρέφη εκφράζουν διαφορετικά σήματα ανησυχίας σε διαφορετικές κάθε φορά κοινωνικές συνθήκες. Αυτού του είδους η συμπεριφορά ονομάζεται ανταποκρινόμενο κλάμα. Το ανταποκρινόμενο κλάμα δηλώνει την αλληλεπίδραση μητέρας-βρέφους. Έτσι προκύπτει πως τα βρέφη με ανταποκρινόμενο κλάμα, έχουν ανταποκρινόμενες μητέρες ή και το αντίστροφο, κάτι που συμβάλλει στην επιτυχημένη επικοινωνία της δυάδας (Acebo&Thoman, 1994).

Η επικοινωνία υπάρχει και επιτυγχάνεται εφόσον το βρέφος κλαίει διαφορετικά σε διαφορετικές καταστάσεις. Όταν συμβαίνει αυτό, η μητέρα λαμβάνει την πληροφορία πως μία κατάσταση είναι πιο αγχωτική από μία άλλη. Εάν το κλάμα του βρέφους είναι ίδιο παντού σε όλες τις καταστάσεις, τότε η μητέρα δεν λαμβάνει καμία πληροφορία για κάτι το

οποίο ενοχλεί το βρέφος, σαν αποτέλεσμα να μην υπάρχει επικοινωνία μεταξύ τους. Όσο περισσότερο κλαίει το βρέφος ανταποκρινόμενο σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο, τόσο λιγότερο το αγνοεί η μητέρα του. Έτσι τα ανταποκρινόμενα βρέφη έχουν πιο επιμελείς, ανταποκρινόμενες μητέρες με την προσοχή τους εστιασμένη σε αυτά (Acebo&Thoman, 1994).

Το κλάμα του βρέφους έχει ερευνηθεί από πολλούς επιστημονικούς κλάδους όπως η παιδιατρική, η εξελικτική ψυχολογία και από τις επιστήμες της επικοινωνίας. Εκτός από επικοινωνιακό σήμα, το κλάμα θεωρείται ένδειξη ψυχοπαθολογίας και αναπτυξιακής διαταραχής. Αποτελεί σημαντικό σήμα για την κατανόηση του βρέφους, επομένως ο φροντιστής μπορεί να αντιληφθεί τι συμβαίνει από τον τρόπο που κλαίει το βρέφος. Αποτελέσματα ερευνών δείχνουν πως το βρεφικό κλάμα περιλαμβάνει δύο πλευρές, το βρέφος που κλαίει και τον φροντιστή ο οποίος ακούει το κλάμα, παρεμβαίνει και δρα (Cecchini, et al., 2007).

Εν κατακλείδι, το κλάμα προκαλείται από την συναισθηματική διέγερση του βρέφους και η μείωσή του εξαρτάται από την αποτελεσματική κατανόηση του σήματος από τον φροντιστή. Η αρχική εντύπωση των ανθρώπων γενικότερα για το κλάμα είναι πως προκαλείται από κάποια σωματική ανάγκη, για παράδειγμα η πείνα. Τα βρέφη όμως κλαίνε προσπαθώντας να επικοινωνήσουν, να εκφράσουν κάποια ανάγκη συναισθηματική όπως η επαφή, κάτι που είναι αποδεκτό κοινωνικά όσον αφορά τους ενήλικες και που είναι αναγκαίο να γίνει αποδεκτό και για τα βρέφη. Το κλάμα λειτουργεί σαν επικοινωνιακό σήμα, το βρέφος επικοινωνεί και εκφράζει κάποια ανάγκη είτε σωματική είτε συναισθηματική (Murray, 2007). Τέλος, το κλάμα του βρέφους είναι ένας από τους πρώτους μηχανισμούς συμπεριφοράς που τα βρέφη χρησιμοποιούν με σκοπό να επικοινωνήσουν με τους φροντιστές.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η Μητρική Ευαισθησία και Ανταπόκριση στο Βρεφικό Κλάμα

2.1. Θεωρητικά Μοντέλα Δημιουργίας Πρώιμων Σχέσεων

Καθώς τα παιδιά φτάνουν στο δεύτερο έτος της ζωής τους, προσελκύνονται από οτιδήποτε υπάρχει γύρω τους. Οτιδήποτε κινείται, έχει έντονα χρώματα, δυνατό ήχο, οτιδήποτε διαφορετικό στο περιβάλλον τους τους τραβάει τη προσοχή. Συγχρόνως οτιδήποτε καινούριο τα φοβίζει. Για αυτό το λόγο αναζητούν ένα είδος ισορροπίας ανάμεσα στο παιχνίδι και το αίσθημα ασφάλειας με σκοπό να συνεχίσουν την εξερεύνηση και την ανάπτυξη τους. Η ισορροπία αυτή διατηρείται με τη σχέση που δημιουργείται ανάμεσα στα παιδιά και τον φροντιστή τους. Η σχέση αυτή δημιουργείται μεταξύ του έβδομου και του ένατου μήνα της ζωής τους (Βοσνιάδου, Σ., 2001).

Για την δημιουργία της προσκόλλησης του βρέφους με τον φροντιστή υπάρχουν τρεις διαφορετικές ερμηνείες που αφορούν τη θεωρητική βάση αυτής της σχέσης. Ο Sigmund Freud ισχυρίζεται πως τα παιδιά συνδέονται με εκείνα τα άτομα τα οποία ικανοποιούν την ανάγκη τους για τροφή. Ο Erikson υποστηρίζει ότι τα βρέφη δημιουργούν σχέσεις με τα πρόσωπα στα οποία μπορούν να βασιστούν στη βοήθειά τους και ο John Bowlby στηρίζει ότι τα παιδιά δημιουργούν προσκόλληση με τα πρόσωπα εκείνα που τους παρέχουν σταθερή, ασφαλή βάση για να εξερευνήσουν τον κόσμο γύρω τους (Cole&Cole, 2000).

Η Ερμηνεία του Sigmund Freud-Ψυχαναλυτικό μοντέλο

Σύμφωνα με τον Freud η διαμόρφωση της προσωπικότητας και της κοινωνικής ανάπτυξης ορίζεται από τις αλληλεπιδράσεις των παιδιών και με τα πρόσωπα που τα φροντίζουν. Συγκεκριμένα πίστευε πως ο άνθρωπος κινητοποιείται από βιολογικές

ενορμήσεις, δηλαδή καταστάσεις ανάγκης όπως η πείνα, η δίψα, οι οποίες εξασφαλίζουν την επιβίωση του. Όταν οι ενορμήσεις διεγείρονται οδηγούν τον άνθρωπο να ικανοποιήσει τις ανάγκες του οι οποίες προκάλεσαν αυτές τις ενορμήσεις. Μειώνοντας λοιπόν τις ενορμήσεις, ικανοποιούνται οι ανάγκες και βιώνεται η ευχαρίστηση, η οποία είναι η βασική αρχή της ύπαρξης σύμφωνα με τον Freud.

Βασικό σημείο της ευχαρίστησης τον πρώτο χρόνο ζωής είναι το στόμα. Σε αυτό το στάδιο, το στοματικό, τα παιδιά συνδέονται με τα πρόσωπα τα οποία ικανοποιούν την πείνα τους. Η μητέρα είναι το πρώτο πρόσωπο με το οποίο συνδέονται διότι εκείνη τους παρέχει τροφή, η οποία παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους στα επόμενα στάδια ανάπτυξης. Στο δεύτερο χρόνο ζωής σημείο ευχαρίστησης είναι ο πρωκτός. Αυτό το στάδιο αντιπροσωπεύει την επιθυμία του παιδιού για αυτοέλεγχο και ανεξαρτησία.

Η θεωρία του Freud για την ερμηνεία του δεσμού δεν είχε μεγάλη αποδοχή. Οι έρευνες δεν επεξηγούσαν πως ο δεσμός προκαλείται από ικανοποίηση. Επιπλέον δεν εξηγείται για ποιόν λόγο τα παιδιά αναστατώνονται όταν αποχωρίζονται τη μητέρα τους, ούτε για ποιόν λόγο υπάρχει η επιθυμία για ανεξαρτησία στο πρωκτικό στάδιο.

Η ερμηνεία του Erik Erikson-Ψυχοκοινωνικό μοντέλο

Ο Erikson υποστήριζε πως υπάρχουν οκτώ στάδια στον κύκλο της ζωής. Σε κάθε ένα από αυτά τα στάδια, αναδύεται μία σύγκρουση την οποία το άτομο θα πρέπει να λύσει. Με την λύση της κάθε σύγκρουσης το άτομο αποκτά νέες δεξιότητες. Οι νέες δεξιότητες του προσφέρουν νέες ευκαιρίες. Με αυτόν τον τρόπο αυξάνονται οι απαιτήσεις της κοινωνίας από το άτομο και δημιουργούνται πάλι νέες συγκρούσεις.

Στα δύο πρώτα στάδια της ζωής οι συγκρούσεις παρέχουν εξηγήσεις για το άγχος που νιώθουν τα παιδιά όταν αποχωρίζονται την μητέρα τους. Στο πρώτο στάδιο ανάπτυξης, το

οποίο διαρκεί από την γέννηση τους μέχρι το τέλος του πρώτου έτους, πρέπει τα βρέφη να αναπτύξουν μία σχέση ισορροπίας με την μητέρα μεταξύ εμπιστοσύνης και δυσπιστίας. Στο τέλος του δεύτερου έτους ζωής φεύγει σιγά-σιγά το άγχος που νιώθουν τα παιδιά όταν αποχωρίζονται την μητέρα τους.

Ο Erikson στήριζε πως τα παιδιά συνδέονται με τα πρόσωπα που φροντίζουν αξιόπιστα τις ανάγκες τους και τους δημιουργούν την αίσθηση της εμπιστοσύνης. Εφόσον λοιπόν αποκτήσουν εμπιστοσύνη, αρχίζει το δεύτερο στάδιο ανάπτυξης κατά το οποίο αυξάνεται η ανάγκη για αυτονομία. Έτσι δεν αναστατώνονται όταν ο φροντιστής δεν βρίσκεται κοντά τους διότι γνωρίζουν πως θα επιστρέψει.

Η ερμηνεία του John Bowlby-Θεωρία της προσκόλλησης

Ο John Bowlby ήταν ψυχίατρος και μελέτησε τα προβλήματα της ψυχικής υγείας των παιδιών τα οποία αποχωρίστηκαν τις οικογένειές τους και τοποθετήθηκαν σε ιδρύματα. Ο Bowlby υποστήριξε πως όταν τα παιδιά αποχωρίζονταν για πρώτη φορά την μητέρα τους γίνονταν έξαλλα από φόβο, έκλαιγαν, πάθαιναν κρίσεις οργής και προσπαθούσαν να ξεφύγουν από το περιβάλλον τους. Μετά ερχόταν το στάδιο της απόγνωσης και της κατάθλιψης. Αν ο αποχωρισμός συνεχιζόταν και δεν δημιουργούσαν νέα σταθερή σχέση τότε τα παιδιά αδιαφορούσαν. Σύμφωνα με τον Bowlby η αδιάφορη συμπεριφορά σήμαινε αποδέσμευση (disattachment).

Όταν αναπτύσσονται τα βρέφη είναι ευάλωτα και παραμένουν κοντά στη μητέρα για να νιώθουν ασφάλεια και να μπορέσουν να επιβιώσουν. Ένα βρέφος όμως επιθυμεί να εξερευνήσει τον κόσμο γύρω του. Η εξερεύνηση απαιτεί χρόνο μακριά από την μητέρα και έτσι απομακρύνεται από αυτήν. Ο Bowlby υποστήριξε πως υπάρχει ένας μηχανισμός ισορροπίας του βρέφους μεταξύ της ανάγκης για ασφάλεια και της ανάγκης για μάθηση. Ο μηχανισμός ισορροπίας είναι η προσκόλληση που αναπτύσσει με την μητέρα του. Η σχέση

αυτή αναπτύσσεται μέσα σε τέσσερις φάσεις στα δύο πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού. Η πρώτη φάση ονομάζεται φάση πριν τη προσκόλληση, η δεύτερη είναι η φάση προσκόλλησης υπό διαμόρφωση, η τρίτη φάση είναι εκείνη της σαφούς προσκόλλησης και η τέταρτη είναι των αμοιβαίων σχέσεων. Μέσα από αυτές τις φάσεις δημιουργείται η ισορροπία στη σχέση μεταξύ του βρέφους και της μητέρας (Cole&Cole,2002).

2.2. Η Ανάπτυξη της Προσκόλλησης σύμφωνα με τον Bowlby

Σύμφωνα με τις αρχές του συμπεριφορισμού και τη θεωρία της προσκόλλησης, οι σχέσεις προσκόλλησης έχουν σκοπό να δημιουργήσουν και να διατηρήσουν μία σχέση με το πρόσωπο της προσκόλλησης. Ο Bowlby υποστήριξε πως η προσκόλληση αναπτύσσεται μέσω τεσσάρων φάσεων στα δύο πρώτα χρόνια της ζωής, δημιουργώντας έτσι μια ισορροπία μεταξύ της μητέρας και του βρέφους.

Η πρώτη φάση ονομάζεται «Η φάση πριν την προσκόλληση». Αυτή η φάση ξεκινάει και διαρκεί τις έξι πρώτες εβδομάδες μετά τη γέννηση του βρέφους. Εκείνη την περίοδο τα βρέφη βρίσκονται σε στενή επαφή με τον φροντιστή διότι τους παρέχει τροφή, φροντίδα και νιώθουν άνετα μαζί του.

Η δεύτερη φάση είναι «Η διαμόρφωση της προσκόλλησης». Η φάση αυτή διαρκεί από τον δεύτερο ως τον όγδοο μήνα. Σε αυτή τη φάση το βρέφος χαμογελά, φλυαρεί, κλαίει για να τραβήξει τη προσοχή του φροντιστή. Τα βρέφη κάνουν διακρίσεις και ανταποκρίνονται διαφορετικά στα οικεία πρόσωπα από ότι στους αγνώστους. Όταν έρχονται σε επαφή με άγνωστα πρόσωπα και αντικείμενα δείχνουν σημάδια επιφυλακτικότητας.

Η τρίτη φάση αναφέρεται ως «Η φάση της σαφούς προσκόλλησης». Διαρκεί από τον όγδοο μήνα ως το δεύτερο έτος της ζωής. Σε αυτή τη φάση γίνεται ξεκάθαρη η σχέση και το είδος προσκόλλησης που έχει αναπτύξει με τον φροντιστή του. Η συμπεριφορά του βρέφους είναι οργανωμένη έτσι ώστε να νιώθει ασφάλεια. Εδώ εμφανίζεται το άγχος του

αποχωρισμού όταν φεύγει η μητέρα, ο φροντιστής. Όταν η απόσταση μεταξύ μητέρας και βρέφους είναι μεγάλη φροντίζουν και οι δύο να μειώσουν αυτή την απόσταση. Φαίνεται σε αυτή τη φάση το είδος της προσκόλλησης που έχει το βρέφος για να πετύχει την εγγύτητα με τον φροντιστή του. Η μητέρα αποτελεί την ασφαλή βάση από την οποία το βρέφος απομακρύνεται για να εξερευνήσει, επιστρέφει για να ανανεώσει την επαφή και να ξεκινήσει και πάλι την εξερεύνηση του.

Η τέταρτη και τελευταία φάση ονομάζεται «Οι αμοιβαίες σχέσεις». Ξεκινάει αυτή η φάση μετά το τέλος του δεύτερου χρόνου. Σε αυτή τη φάση το παιδί κινείται όλο και περισσότερο και περνάει περισσότερο χρόνο μακριά από τον φροντιστή. Η σταθερή και αμοιβαία σχέση βοηθά το παιδί να διατηρήσει το αίσθημα της ασφάλειας στις όλο και πιο συχνές περιόδους αποχωρισμού. Το παιδί αντιλαμβάνεται τον φροντιστή σαν ανεξάρτητο άτομο. Διακρίνει τους στόχους των άλλων ανθρώπων, τα συναισθήματα και σχεδιάζει τις πράξεις του σύμφωνα με αυτά (Cole&Cole,2002).

2.2.1. Οι Τύποι Προσκόλλησης

Σπουδαίο μέρος της θεωρίας της προσκόλλησης οφείλεται στην Mary Ainsworth μέσα από την καινοτόμα μεθοδολογία και τις μελέτες παρατήρησης. Η Ainsworth χρησιμοποιώντας τη διατύπωση του Bowlby, διεξήγαγε έρευνες και με βάση τις παρατηρήσεις της σε δυάδες μητέρας-βρέφους κατά τον πρώτο χρόνο της ζωής και με επισκέψεις στο σπίτι, παρατηρούσε τη συμπεριφορά τους σε συγκεκριμένες καταστάσεις. Στις έρευνες αυτές, στην Ουγκάντα και τις Ηνωμένες Πολιτείες, ανέφερε ότι υπάρχουν συστηματικά, ποιοτικά διακριτά είδη στους τρόπους με τους οποίους μητέρες και βρέφη συνδέονται μεταξύ τους (Bretherton,1992).

Η Ainsworth διέκρινε αρχικά τρεις τύπους προσκόλλησης τους οποίους δημιουργεί το παιδί με το πρόσωπο προσκόλλησης, ο ασφαλής τύπος, ο αποφυγής, ο αμφιθυμικός, και

αργότερα προστέθηκε ο αποδιοργανωτικός. Στη συνέχεια σχεδίασε μια διαδικασία που ονομάζεται Συνθήκη με τον Ξένο, με σκοπό να εξετάσει την ασφάλεια της σχέσης μητέρας-βρέφους. Σύμφωνα με αυτή την διαδικασία κατηγοριοποιούνται οι αντιδράσεις των βρεφών και αξιολογούνται βάσει των αντιδράσεων τους ενώ είναι με την μητέρα τους, όταν εκείνη φεύγει, προς έναν άγνωστο πρόσωπο και όταν εκείνη επιστρέφει. Στη συνθήκη με τον ξένο ουσιαστικά δημιουργούνται καταστάσεις που φέρνουν το βρέφος σε ανησυχία. Στη συνέχεια ενεργοποιούνται οι συμπεριφορές προσκόλλησης με αποτέλεσμα να αποκαλύπτεται με ποιον τρόπο τα μικρά παιδιά χρησιμοποιούν τον φροντιστή ως πηγή ασφάλειας (Benoit, 2004).

Η διαδικασία που ακολουθείται είναι η εξής : το παιδί και η μητέρα βρίσκονται σε ένα άγνωστο χώρο με παιχνίδια. Οι ερευνητές παρακολουθούν τη διαδικασία και καταγράφουν τις συγκεκριμένες συμπεριφορές πίσω από ένα παράθυρο-καθρέφτη. Παρατηρούνται η συμπεριφορά του παιδιού ενώ βρίσκεται η μητέρα του στο δωμάτιο, η αντίδραση του όταν εκείνη φεύγει, όταν ένα άγνωστο πρόσωπο εμφανιστεί και όταν επιστέψει η μητέρα. Ο τύπος προσκόλλησης που αναπτύσσουν τα βρέφη εξαρτάται από το είδος της φροντίδας που έχουν λάβει. Ο κάθε τύπος προσκόλλησης εκδηλώνεται με συγκεκριμένες συμπεριφορές. Οι τύποι προσκόλλησης συμπεριλαμβανομένου τα χαρακτηριστικά τους, είναι οι εξής:

- **Ασφαλής τύπος προσκόλλησης (secure)** : Το παιδί χρησιμοποιεί τον φροντιστή ως ασφαλή βάση για να εξερευνήσει τον κόσμο γύρω του. Διαμαρτύρεται όταν εκείνος φεύγει και τον αναζητά. Αντιδρά θετικά στο άγνωστο πρόσωπο αλλά δεν μπορεί να παρηγορηθεί από αυτό. Παρηγορείται με την επιστροφή του φροντιστή και αμέσως μετά συνεχίζει το παιχνίδι του.

Ο φροντιστής ανταποκρίνεται κατάλληλα, άμεσα και με συνέπεια στις ανάγκες του παιδιού.

- **Τύπος προσκόλλησης αποφυγής (avoidant):** Το παιδί αδιαφορεί όταν ο φροντιστής βρίσκεται στο δωμάτιο. Αφαιρείται με το παιχνίδι. Δείχνει ελάχιστη ή καθόλου ανησυχία όταν ο φροντιστής αποχωρεί. Αν είναι ιδιαίτερα αναστατωμένο οι πιθανότητες να το παρηγορήσει ο ξένος είναι οι ίδιες με αυτές του φροντιστή. Αγνοεί τον φροντιστή όταν επιστρέψει χωρίς να κάνει προσπάθεια να έρθει κοντά του. Το ίδιο ισχύει και για τον ξένο.

Ο φροντιστής ανταποκρίνεται ελάχιστα ή καθόλου στην ανησυχία του παιδιού. Αποθαρρύνει το κλάμα του αλλά ενισχύει την ανεξαρτησία του παιδιού.

- **Αμφιθυμικός τύπος προσκόλλησης (ambivalent-resistant) :** Το παιδί δεν χρησιμοποιεί τον φροντιστή ως ασφαλή βάση για εξερεύνηση. Μένει κοντά του. Όταν ο φροντιστής φεύγει, το παιδί ανησυχεί και θυμώνει. Δεν παρηγορείται με την επιστροφή του και διστάζει να πάει κοντά του, αναζητά την επαφή μαζί του αλλά όταν συμβαίνει αντιστέκεται θυμωμένα. Δεν ξαναγυρνάει εύκολα στο παιχνίδι.

Η ανταπόκριση του φροντιστή είναι ασυνεπής μεταξύ κατάλληλης ανταπόκρισης και αμέλειας.

- **Αποδιοργανωτικός τύπος προσκόλλησης (disorganized):** Ενώ ο φροντιστής είναι παρών το παιδί μοιάζει σχεδόν φοβισμένο. Εμφανίζει στερεοτυπικές κινήσεις στην επιστροφή του φροντιστή, όπως να παγώνει ή να κάνει μπρος πίσω κινήσεις. Είναι αντιφατική η συμπεριφορά του, αποπροσανατολισμένη, πλησιάζει τον φροντιστή αλλά με γυρισμένη πλάτη.

Ο φροντιστής έχει φοβισμένη ή εκφοβιστική συμπεριφορά. Αποσύρεται, είναι αρνητικός και συγχυσμένος με τον ρόλο του. Δεν μπορεί να επικοινωνήσει με το παιδί. Επιπλέον υπάρχουν πιθανότητες να συμβαίνει και κακοποίηση (Main,2000).

2.3. Η Προσκόλληση και το Βρεφικό Κλάμα

Το πιο ισχυρό σήμα επικοινωνίας του βρέφους είναι το κλάμα και έχει ως σκοπό να έρθει το ίδιο σε επαφή με τη μητέρα του. Το κλάμα σύμφωνα με τον Bowlby και την Ainsworth θεωρείται συμπεριφορά προσκόλλησης, αποτελεί ένστικτο και δεν χρησιμοποιείται αποκλειστικά για την ικανοποίηση των αναγκών του βρέφους αλλά και με σκοπό να καλέσει την μητέρα ή τον φροντιστή κοντά του. Από τη γέννηση έως τους πρώτους τρεις μήνες το βρεφικό κλάμα σχετίζεται με την προσκόλληση και θεωρείται κάλεσμα για την μητέρα. Μετά από τους τρεις μήνες μπορεί να προβλέψει κάποιος από την μητρική ανταπόκριση στο κλάμα του βρέφους τον τύπο προσκόλλησης που θα αναπτυχθεί ανάμεσα στη δυάδα όπως και τα εσωτερικευμένα μοντέλα διεργασίας που θα επηρεάσουν τις μελλοντικές σχέσεις του βρέφους. Από τον τέταρτο μήνα και αργότερα η επικοινωνία είναι καλύτερα ρυθμισμένη, έτσι το βρέφος με την μητέρα αλληλεπιδρούν και επικοινωνούν πιο αποδοτικά από τους προηγούμενους μήνες (Ablow, et al., 2014).

Τα βρέφη κλαίνε για να έρθουν σε επαφή με την μητέρα αλλά σταματούν αμέσως μόλις εκείνη έρθει κοντά τους. Εάν δεν σταματήσουν για το κλάμα ευθύνεται κάτι άλλο όπως σωματικός πόνος, πείνα, κολικοί κ.α. Το βρεφικό κλάμα για προστασία από οτιδήποτε ενοχλεί το βρέφος ή για επαφή έχει βαθιά εξελικτική ιστορία. Το κλάμα θηλαστικών είναι όμοιο με το βρεφικό όταν βρίσκονται μακριά από τους φροντιστές τους (Soltis, 2004).

Το βρεφικό κλάμα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για τον τύπο προσκόλλησης που δημιουργείται αργότερα με την μητέρα. Η προσκόλληση του βρέφους απαιτεί ένα περίπλοκο σύστημα αλληλεπίδρασης με την ανταπόκριση του φροντιστή στο κλάμα να αποτελεί

κρίσιμη παρέμβαση για το βρέφος. Η επικοινωνία μητέρας-βρέφους είναι μια πολύπλοκη διαδικασία και χρειάζεται ενεργή συμμετοχή και από τις δύο πλευρές, αυτόν που στέλνει ένα μήνυμα και εκείνος που το λαμβάνει επιτυχώς κάτω από οποιεσδήποτε συνθήκες. Οι γονείς όπως φροντίζουν για τις σωματικές ανάγκες του βρέφους με τον ίδιο τρόπο οφείλουν να φροντίζουν για τις συναισθηματικές. Ένα ασφαλές περιβάλλον διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για τη μετέπειτα ψυχική υγεία του βρέφους (Soltis, 2004).

2.4. Μητρική Ευαισθησία και Ανταπόκριση

Για την κατάλληλη ανταπόκριση όσο και η σωστή αλληλεπίδραση της μητέρας με το βρέφος, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο η μητρική ευαισθησία. Μία ευαίσθητη μητέρα ανταποκρίνεται κατάλληλα στις ανησυχίες του βρέφους της. Η μητρική ευαισθησία χαρακτηρίζεται ως μια συμπεριφορά της μητέρας που αντιλαμβάνεται επαρκώς τα επικοινωνιακά σήματα του βρέφους, τα κατανοεί και αντιδρά άμεσα και ανάλογα σε αυτά (Joosen, et al., 2013). Είναι φανερό λοιπόν πως η μητρική ευαισθησία και η μητρική ανταπόκριση συνδέονται. Τέλος, η μητρική ευαισθησία καθορίζει την μητρική ανταπόκριση.

Η μητρική ανταπόκριση στο βρεφικό κλάμα είναι ένα ζήτημα που απασχολεί ιδιαίτερα τους γονείς. Σίγουρα για τους γονείς είναι οδυνηρό να ακούνε το βρέφος τους να κλαίει, για αυτό τον λόγο αναζητούν τον σωστό τρόπο ανταπόκρισης στο βρεφικό κλάμα. Σύμφωνα με την Αμερικανική Παιδιατρική Ακαδημία η κατάλληλη ανταπόκριση στο κλάμα είναι έγκαιρη κατανόηση των σημάτων ανησυχίας του βρέφους, η άμεση ανταπόκριση στο κλάμα του, η προσαρμογή στις ανάγκες του καθώς και η προσπάθεια ανακούφισης της ανησυχίας του (Shelov&Altman, 2012).

2.5. Η Μητρική Ευαισθησία και το βρεφικό κλάμα

Ο ορισμός της ευαισθησίας των γονιών (parental sensitivity), είναι η προσήλωση και η επίγνωση των σημάτων του παιδιού, η συναισθηματική διαθεσιμότητα, η συνέπεια, ο κατάλληλος συναισθηματικός τόνος καθώς και η έλλειψη εκνευρισμού και θυμού (Joosen, et al., 2013). Κάθε ένα από αυτά τα χαρακτηριστικά απαιτούν σε κάποιο βαθμό την ικανότητα της αυτορρύθμισης της συμπεριφοράς της μητέρας. Επιπλέον έντονη επιρροή στην ψυχολογία και στην ευαισθησία της μητέρας έχει η αρνητικότητα του βρέφους. Ο ευαίσθητος γονέας πρέπει να είναι ικανός να αναγνωρίζει αυτές τις εναλλαγές των συναισθηματικών αναγκών του παιδιού και να προσηλώνεται σε αυτές. Έτσι το παιδί χρησιμοποιεί την μητέρα ως ασφαλή βάση για παιχνίδι και ανακούφιση και ως ασφαλή βάση σε προκλητικές καταστάσεις (Joosen, et al., 2013).

Η μητρική ευαισθησία εκτός από προηγούμενο της ασφαλούς προσκόλλησης, προηγείται της μητρικής ανταπόκρισης δηλαδή για να ανταποκριθεί κατάλληλα μια μητέρα πρέπει να θεωρείται προηγουμένως ευαίσθητη. Μητρική ευαισθησία θεωρείται η ικανότητα του φροντιστή να αντιλαμβάνεται και να παρεμβαίνει στα συναισθηματικά σήματα του βρέφους και να ανταποκρίνεται άμεσα και κατάλληλα. Επιπροσθέτως η μητρική ευαισθησία καθορίζει την μητρική ανταπόκριση στα σήματα του βρέφους (Braungart-Rieker, et al., 2014).

Διάφοροι ερευνητές έχουν παρατηρήσει εναλλαγές στην ευαισθησία της μητέρας κάτι που οφείλεται στην αρνητική επιρροή που ασκεί το βρέφος στην ψυχολογία της. Οι μητέρες με βρέφη που έχουν ασφαλή τύπο προσκόλλησης φαίνεται να είναι πιο ευαίσθητες από εκείνες με βρέφη που έχουν τύπο προσκόλλησης της αποφυγής. Ωστόσο η ευαισθησία της μητέρας μειώνεται σε όλους τους τύπους προσκόλλησης όταν το βρέφος έχει έντονη αρνητική συμπεριφορά (επίμονο κλάμα). Σύμφωνα με έρευνες παρατηρήθηκε πως τα βρέφη

με υψηλά επίπεδα ευερεθιστικότητας παίρνουν λιγότερη ευαίσθητη φροντίδα και βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο να αναπτύξουν ανασφαλή τύπο προσκόλλησης με τον φροντιστή τους (Mills-Koonce, et al.,2007).

Η μητρική ευαισθησία μειώνεται από το κλάμα αλλά ενισχύεται όταν τον βρέφος διεγείρει θετικά την μητέρα και ανταποκρίνεται στις προσπάθειές της για αλληλεπίδραση μαζί του. Σύμφωνα με έρευνες, ένα δυαδικό, ευαίσθητο είδος φροντίδας και ανταπόκρισης του φροντιστή ενδείκνυται να λαμβάνει υπόψη του τις εναλλαγές των συναισθημάτων του βρέφους (van den Boom,1997). Επιπροσθέτως έρευνες υποστηρίζουν πως υπάρχουν ρυθμιστικές ιδιότητες της ευαισθησίας και των συναισθημάτων του φροντιστή, οι οποίες προωθούν ή υπόσχονται ασφαλή τύπο προσκόλλησης. Η μητρική ευαισθησία σε βρέφη ποικίλει ως λειτουργία στην ανησυχία του βρέφους και στην ικανότητα της μητέρας για συναισθηματική αυτορρύθμιση ώστε να ανταποκριθεί στην ανησυχία του βρέφους (Mills-Koonce,et al.,2007).

Εσωτερικευμένα μοντέλα διεργασίας

Στη Θεωρία της Προσκόλλησης ο Bowlby υποστηρίζει πως τα βρέφη αναπτύσσουν εσωτερικευμένα μοντέλα διεργασίας από τη σχέση βρέφος-φροντιστή και από τις αλληλεπιδράσεις τους κατά τη διάρκεια του πρώτου χρόνου ζωής. Τα εσωτερικευμένα μοντέλα διεργασίας είναι αναπαραστάσεις οι οποίες βοηθούν το βρέφος στη δημιουργία, τη συμμετοχή και το καθοδηγούν στις αλληλεπιδράσεις με τα πρόσωπα προσκόλλησης. Εάν οι φροντιστές είναι ευαίσθητοι και ανταποκρίνονται στις ανάγκες του βρέφους, το βρέφος αναπτύσσει θετικά εσωτερικευμένα μοντέλα διεργασίας και κατά συνέπεια ασφαλή τύπο προσκόλλησης. Εάν όμως ο φροντιστής είναι απορριπτικός, αποσύρεται ή δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες του βρέφους, τότε ίσως το βρέφος αναπτύξει αρνητικά μοντέλα διεργασίας (και ανασφαλή τύπο προσκόλλησης) όπου οι φροντιστές δεν αποτελούν πηγή

ασφάλειας και ανακούφισης. Τα εσωτερικευμένα μοντέλα διεργασίας που αναπτύσσει το βρέφος παραμένουν και επηρεάζουν τις σχέσεις που δημιουργεί σαν παιδί και αργότερα σαν ενήλικας. Οι αναπαραστάσεις αυτές επηρεάζουν όλες τις σχέσεις που δημιουργεί ο άνθρωπος σε όλη τη διάρκεια της ζωής του (Braungart-Rieker, et al., 2014).

Έρευνες για τη μητρική σωματική αντίδραση

Έρευνες έχουν διεξαχθεί για την σωματική αντίδραση στον ήχο του κλάματος στοχεύοντας στη σύγκριση ευαίσθητων και μη μητέρων. Όταν κάποιος βιώνει έντονα συναισθήματα όπως χαρά, ενθουσιασμό ή θυμό, φόβο, άγχος ή καταστάσεις, οι κτύποι της καρδιάς του αυξάνονται από πέντε ως δέκα παλμούς το λεπτό. Οι υψηλά ευαίσθητες μητέρες εμφανίζουν αυξημένους κτύπους καρδιάς σαν σωματική αντίδραση στο κλάμα του βρέφους από ότι οι λιγότερο ευαίσθητες μητέρες. Επιπλέον οι ευαίσθητες μητέρες κατά τη διάρκεια αλληλεπιδράσεων εμφανίζουν μεγαλύτερη σωματική αντίδραση στους επαναλαμβανόμενους ήχους βρεφικού κλάματος. Τα ευρήματα αυτά υποστηρίζουν πως η υψηλή σωματική αντίδραση δηλώνει την κατάλληλη μητρική ανταπόκριση και ευαίσθητη φροντίδα (Joosen, et al., 2013). Ωστόσο ιδιαίτερη υψηλή αντίδραση στους κτύπους της καρδιάς εμφανίζεται σε γονείς σε περιβάλλον κακοποίησης. Σε αυτές τις δύο περιπτώσεις οι καρδιακοί παλμοί αυξάνονται, αλλά για αυτό ευθύνονται δύο τελείως διαφορετικά και αυτόνομα συστήματα. Αυτά τα συστήματα ενεργοποιούνται κάτω από στρεσογόνες καταστάσεις, όταν ένα περιβάλλον είναι ασφαλές ή όταν είναι απειλητικό. Μέσα σε ένα ασφαλές περιβάλλον ενεργοποιούνται μηχανισμοί για κοινωνικοποίηση ώστε να επιτευχθεί η επιβίωση μέσω της δημιουργίας κοινωνικών αλληλεπιδράσεων και κοινωνικών σχέσεων. Ως ακολούθως, υιοθετούνται συμπεριφορές όπως στάδια ηρεμίας, μητρικής ευαισθησίας κατά τη δυαδική αλληλεπίδραση. Αντίθετα μέσα σε ένα απειλητικό περιβάλλον ενεργοποιείται ένα τελείως διαφορετικό σύστημα αλλά με το ίδιο αποτέλεσμα (αυξημένοι καρδιακοί παλμοί) για να

ρυθμίσει τις αμυντικές στρατηγικές. Η οξυμένη αντίληψη του κινδύνου και της απειλής έχει βρεθεί σε γονείς που κακοποιούν, με περισσότερες εχθρικές αλληλεπιδράσεις με το παιδί και συχνά συνοδεύονται οι αντιλήψεις αυτές με το συναίσθημα της ανικανότητας. Συνοψίζοντας, οι υψηλές μετρήσεις καρδιακών παλμών εμφανίζονται σε ευαίσθητους γονείς αλλά και σε γονείς που κακοποιούν τα παιδιά τους αλλά οι μετρήσεις προέρχονται δύο τελείως διαφορετικά συστήματα με το ίδιο όμως αποτέλεσμα που είναι οι υψηλοί καρδιακοί παλμοί.

Κακοποιητικοί γονείς

Οι γονείς οι οποίοι κακοποιούν ή κακομεταχειρίζονται τα παιδιά τους αντιλαμβάνονται την αρνητική επιρροή του βρέφους (το κλάμα) σαν κάτι απειλητικό και για αυτό τον λόγο εμφανίζουν υψηλούς καρδιακούς παλμούς. Αντίθετα οι ευαίσθητοι γονείς δεν αντιλαμβάνονται το κλάμα σαν απειλή. Οι καρδιακοί παλμοί είναι υψηλοί για την λειτουργία της επικοινωνίας ώστε να μπορέσουν να ανταποκριθούν κατάλληλα στο κλάμα του και στις ανάγκες του βρέφους. Ωστόσο τα υψηλά επίπεδα καρδιακών παλμών δηλώνουν πως η μητέρα δεν προσφέρει τα βέλτιστα επίπεδα ευαισθησίας στα σήματα του βρέφους ακόμα και όταν δεν βρίσκεται σε ομάδες υψηλού κινδύνου για κακοποίηση. Εν κατακλείδι, οι ευαίσθητες μητέρες κατά τη διάρκεια των αλληλεπιδράσεων φανερώνουν μεγαλύτερη σωματική αντίδραση στον επαναλαμβανόμενο ήχο του κλάματος και αυτό σημαίνει ότι βρίσκονται σε εγρήγορση με σκοπό την κατάλληλη ανταπόκριση στα σήματα του βρέφους (Joosen,et al.,2013).

2.5.1. Η Μητρική και Βρεφική Αυτορρύθμιση και το Βρεφικό Κλάμα

Έρευνες έχουν δείξει ότι η ευερεθιστικότητα του βρέφους οφείλεται στη συμπεριφοράς της μητέρας και το παρατεταμένο κλάμα στην πρώιμη ηλικία επηρεάζει την μετέπειτα ανάπτυξη. Σε έρευνες φυσιολογικών βρεφών κατά τη μεταγεννητική περίοδο τα αποτελέσματα έδειξαν πως το ποσοστό του κλάματος ενώ η μητέρα προσπαθούσε να το

ηρεμήσει μειωνόταν, άρα σχετίζεται με τον τρόπο που η μητέρα έδειχνε τη προσοχή της στο βρέφος ή με τις εναλλαγές της προσοχής που του έδινε κατά τη διάρκεια διαδοχικών εβδομάδων (van Ijendoorn&Hubbard, 2010).

Ο Bowlby υποστήριξε πως η αρνητική επιρροή του βρέφους (κλάμα) αποτελεί ισχυρό εργαλείο επικοινωνίας, διαθέσιμο στο βρέφος διότι γίνεται αισθητό και είναι ευδιάκριτο από την μητέρα σε όλες τις καταστάσεις. Σύμφωνα με αυτό, η θετική επιρροή του βρέφους (χαμόγελο) προωθεί τόσο τη σχέση όσο και την κατάκτηση της αυτονομίας του μέσω του παιχνιδιού και της εξερεύνησης. Έτσι το χαμόγελο μετατρέπεται σε κλάμα λειτουργώντας ως ισχυρό επικοινωνιακό σήμα για την έκφραση της ανησυχίας και της ανάγκης του βρέφους για φροντίδα.

Η αυτορρύθμιση του βρέφους

Σύμφωνα με την Ainsworth και τον Bowlby η προσαρμογή της συμπεριφοράς του φροντιστή (αυτορρύθμιση) σε συνδυασμό με τη σχέση προσκόλλησης του βρέφους αποτελεί σημείο αναφοράς για την ευαίσθητη ανατροφή (parenting) όπου η ανταπόκριση εστιάζεται στο βρέφος, στις σωματικές και συναισθηματικές του ανάγκες. Το βρέφος έχοντας επαναλαμβανόμενη εμπειρία με αυτό το είδος της φροντίδας (caregiving), αναπτύσσει την αίσθηση της αυτονομίας και είναι ικανό να επικοινωνεί με έναν καλά ρυθμισμένο τρόπο (Mills-Koonce, et al.,2007). Είναι γεγονός πως το σύστημα φροντίδας πρέπει να ανταποκρίνεται κατάλληλα στις συναισθηματικές ανάγκες του βρέφους και να προσαρμόζεται σε αυτές. Τα βιώματα της ευαίσθητης φροντίδας είναι σημαντικά για τα παιδιά σε όλες τις καταστάσεις αλλά το να βιώνει το βρέφος αποτελεσματικά την ανακούφιση και την φροντίδα όταν είναι ανήσυχο είναι εξαιρετικής σημασίας για την ανάπτυξη της αυτορρύθμισης του (self-regulation). Σε αντίθεση, η ανικανότητα να βασιστεί στον φροντιστή για φροντίδα και ανακούφιση όταν είναι ανήσυχο ίσως οδηγήσει το βρέφος

να καλλιεργήσει στρατηγικές όπως το να είναι αποφευκτικό, με αποτέλεσμα αργότερα καταλήγει να εξελιχθεί σε μη προσαρμοστικό. Πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν πως η ευαισθησία του φροντιστή που εκφράζεται ενώ είναι το παιδί φοβισμένο, αγχωμένο ή ανήσυχο προμηνύει ασφαλής τύπο προσκόλλησης, παρά όταν εκφραστεί κατά τη διάρκεια μη αγχωτικών επεισοδίων (van den Boom,1997).

Η αυτορρύθμιση της μητέρας

Η μητρική αυτορρύθμιση επηρεάζει την μητρική ευαισθησία και το είδος της φροντίδας που παρέχει στο βρέφος. Μητέρες με ανασφαλής τύπο προσκόλλησης, η ευαισθησία τους μειώνεται όταν η αρνητική επιρροή (κλάμα) του βρέφους είναι υψηλή. Μητέρες με ασφαλής τύπο προσκόλλησης διατηρούν υψηλά επίπεδα ευαισθησίας παρά την αρνητικότητα του βρέφους, αντίθετα μητέρες με ανασφαλής βρέφη φανερώνουν λιγότερη ευαισθησία όταν έρχονται αντιμέτωπες με την αρνητική επιρροή του βρέφους. Ωστόσο οι αλληλεπιδράσεις μητέρας-βρέφους με υψηλά επίπεδα βρεφικής αρνητικής επιρροής δείχνουν πως η μητρική ευαισθησία μειώνεται σταθερά σε όλους τους τύπους προσκόλλησης. Επιπλέον η ευερεθιστικότητα του βρέφους επηρεάζει τη μητρική ευαισθησία μόνο όταν εκείνη δεν ανιχνεύει κατάλληλα και δεν ανταποκρίνεται στα σήματα του βρέφους. Και ενώ η αρνητική βρεφική επιρροή αυξάνεται κατά τη διάρκεια της αλληλεπίδρασης οδηγούνται σε λάθος αλληλεπίδραση. Το αποτέλεσμα είναι οι μητέρες με ασφαλής τύπο προσκόλλησης, ως ευαίσθητοι φροντιστές να αναγνωρίζουν αποτελεσματικά την λάθος αλληλεπίδραση και να εναρμονίζουν την συμπεριφορά τους σύμφωνα με τις ανάγκες του παιδιού. Αντίθετα, οι μητέρες με ανασφαλής τύπο προσκόλλησης δεν αναγνωρίζουν τις λάθος αλληλεπιδράσεις για αυτό τον λόγο δεν προσαρμόζονται στις ανάγκες του βρέφους. Παρόλα αυτά οι λάθος αλληλεπιδράσεις συμβαίνουν ενώ η βρεφική αρνητικότητα βρίσκεται σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα και αυτό ισχύει για όλες τις μητέρες με όλους του τύπους προσκόλλησης, με

εξαίρεση τον ασφαλή τύπο όπου οι μητέρες παραμένουν πιο ευαίσθητες σε όλα τα επίπεδα της βρεφικής αρνητικής επιρροής (Mills-Koonce, et al., 2007).

Η διέγερση της μητέρας από το βρέφος το οποίο κλαίει είναι προσαρμοστικό χαρακτηριστικό για τη σχέση τους αλλά και για το σύστημα φροντίδας. Η μητρική ευαισθησία και η διαφορετική μητρική ανταπόκριση στα σήματα ανησυχίας του βρέφους επηρεάζεται από την συναισθηματική αυτορρύθμιση της μητέρας. Η μητρική αυτορρύθμιση έχει βιολογικές βάσεις και αυτόνομο νευρικό σύστημα. Έτσι η ποιότητα της μητρικής ανταπόκρισης και της ευαισθησίας στις ανάγκες του παιδιού εξαρτάται από τον βαθμό της συναισθηματικής ρύθμισης του άγχους της ώστε να υποστηρίζει την ενεργή προσήλωση και το ενδιαφέρον της ανάλογα με τις ανάγκες του παιδιού. Ο ευαίσθητος γονέας ενδείκνυται να είναι ικανός να αναγνωρίζει αυτές τις εναλλαγές των συναισθηματικών αναγκών του παιδιού, να προσηλώνεται και να συγχρονίζεται με αυτές. Ως ακολούθως, το παιδί χρησιμοποιεί την μητέρα ως ασφαλή βάση για παιχνίδι και ανακούφιση (Joosen, et al., 2013).

2.6. Η Μητρική Ανταπόκριση στο βρεφικό κλάμα

Η αναζήτηση και υιοθέτηση των καλύτερων πρακτικών και τρόπων ανατροφής των παιδιών απασχολεί ιδιαίτερα τους γονείς. Μια τέτοια αναζήτηση είναι εύλογη διότι οι πρακτικές φροντίδας και ανατροφής που χρησιμοποιούν οι γονείς επηρεάζουν την πορεία και το αποτέλεσμα της ανάπτυξης του παιδιού. Για παράδειγμα γονικές πρακτικές φροντίδας όπως η συμμετοχή, η αφοσίωση, η συναισθηματική επένδυση και η ανταπόκριση θεωρούνται κοινώς καλές πρακτικές ανατροφής και φροντίδας. Πως όμως οι κοινώς αποδεκτές πρακτικές κρίνονται σε σχέση με την συχνότητα εμφάνισής τους; Κάποιοι υποστηρίζουν πως όσο περισσότερη φροντίδα τόσο το καλύτερο ή εναλλακτικά άλλοι υποστηρίζουν πως η λιγότερη φροντίδα ωφελεί περισσότερο. Παρόλα αυτά ο κατάλληλος τρόπος ανταπόκρισης βρίσκεται στη μέση (Bornstein&Manian, 2013). Όπως ένας γονέας ίσως να συμμετέχει επαρκώς, να

αφοσιώνεται, να επενδύει συναισθηματικά και να ευαισθητοποιείται επαρκώς, έτσι μπορεί να συμμετέχει, να επενδύει, να αφοσιώνεται υπερβολικά και να είναι υπερβολικά ανταποκρινόμενος στο βρέφος.

Για ένα βρέφος η εξερεύνηση, η έκφραση του προσώπου και η φώνηση λειτουργούν ως κυρίαρχες εκφράσεις της κοινωνικοποίησης, επηρεάζουν τη γνωστική, επικοινωνιακή και συναισθηματική του λειτουργία. Αυτές οι εκφράσεις είναι συχνές και σταθερές συμπεριφορές στους πρώτους έξι μήνες της ζωής του παιδιού, στις οποίες οι γονείς ανταποκρίνονται. Η μητρική ανταπόκριση είναι εξαιρετικά σημαντική ιδιαίτερα στις καθημερινές τους αλληλεπιδράσεις για την ανάπτυξη του παιδιού. Η ανταπόκριση και η ευαισθησία επηρεάζουν τις πρακτικές φροντίδας και ανατροφής διότι έχουν επιπτώσεις στην φυσιολογική αλλά και άτυπη ανάπτυξη του παιδιού (Bornstein&Manian, 2013).

Η μητρική ανταπόκριση έχει προκαλέσει το ενδιαφέρον πολλών εξελικτικών επιστημόνων για πολλούς λόγους. Κάποιοι ερευνητές επιβεβαιώνουν πως ένα σημαντικό προηγούμενο του ασφαλή τύπου προσκόλλησης στα παιδιά είναι η ανταπόκριση της φιγούρας προσκόλλησης στην ανησυχία του παιδιού. Άλλοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι η μητρική ανταπόκριση αποτελεί ένα βασικό στοιχείο στις καθημερινές αλληλεπιδράσεις παιδιού και γονέα, η οποία περιλαμβάνει την ενέργεια του παιδιού και την αντίδραση του γονέα που γενικεύεται σε όλα τα πλαίσια της φροντίδας. Η ανταπόκριση είναι σπουδαίας σημασίας χάρις των αναπτυξιακών επιπτώσεων στα παιδιά συμπεριλαμβανομένου την αίσθηση για διαθεσιμότητα και αξιοπιστία του φροντιστή. Με αυτόν τον τρόπο αναπτύσσεται ένα αίσθημα ασφάλειας και εμπιστοσύνης, μια συμπεριφορά ανεξαρτησίας, η κοινωνική εγκατάσταση, η λεκτική ικανότητα και η διανοητική επάρκεια (Bornstein&Manian, 2013).

Η γονική φροντίδα επηρεάζει την αναπτυξιακή πορεία του παιδιού. Έρευνες υποστηρίζουν πως μητέρες που ανταποκρίνονται άμεσα, έχουν βρέφη πιο ενεργά στην πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνία διότι ενισχύουν την κοινωνικοποίηση του βρέφους καθώς του μιλάνε συχνότερα. Ένα σημαντικό προηγούμενο του ασφαλή τύπου προσκόλλησης είναι η ανταπόκριση του φροντιστή στην ανησυχία του βρέφους. Τέλος, όσο αυξάνεται η άμεση ανταπόκριση της μητέρας στα σήματα του βρέφους, τόσο αυξάνεται και η ευαισθησία της μητέρας (Bornstein&Manian, 2013).

2.6.1. Η Κατάλληλη Μητρική Ανταπόκριση στο Βρεφικό Κλάμα

Το βρεφικό κλάμα είναι μια από τις πιο προκλητικές και έντονες συμπεριφορές του βρέφους τον πρώτο χρόνο ζωής. Είναι ικανό να προκαλέσει έντονα συναισθήματα στους φροντιστές και να δημιουργήσει σε πολλούς νέους γονείς συγκρούσεις σχετικά με την ανατροφή του παιδιού. Το έντονο και επίμονο κλάμα έχει αποδειχθεί ότι είναι μία από τις κυριότερες αιτίες για κακοποίηση ή παραμέληση του βρέφους. Για αυτόν τον λόγο η ερώτηση που τίθεται συχνά στην παιδική λογοτεχνία για γονείς αναφέρεται στο είδος εκείνο της φροντίδας το οποίο είναι το πιο αποτελεσματικό ώστε να μειωθεί το έντονο κλάμα αλλά και για τον κατάλληλο τρόπο ανταπόκρισης σε αυτό.

Ίσως να είναι και από τις πιο συχνές ερωτήσεις των γονιών για το εάν η ανταπόκριση στο κλάμα μπορεί να κακομάθει το βρέφος. Αυτό σημαίνει πως το παιδί θα γίνει απαιτητικό και εξαρτημένο εξαιτίας της υψηλής ανταπόκρισης στο κλάμα του. Πριν από την έρευνα των Bell και Ainsworth ήταν ευρέως διαδεδομένο πως ο φροντιστής πρέπει να ανταποκρίνεται στο κλάμα για να ανακουφίζει την σωματική δυσφορία από όπου αυτό προέρχεται. Από την άλλη, η άμεση ανταπόκριση σε κάθε είδος κλάματος θα μπορούσε να ευνοήσει και να «κακομάθει» το βρέφος. Αυτές τις συμβουλές τις διέδιδαν περιοδικά της εποχής σαν μεθόδους για την ανταπόκριση στο βρεφικό κλάμα. Πριν από την έρευνα της Βαλτιμόρης για το βρεφικό κλάμα, οι πρακτικές για την αντιμετώπισή του βασιζόνταν σε ιατρικές-βιολογικές

απόψεις και θεωρίες για τον κίνδυνο του να κακομάθει ο γονιός το παιδί. Το πρώιμο κλάμα θεωρούνταν κυρίως συσχετισμένο με βιολογικές ανάγκες και οι ειδικοί ασχολούνταν με το πως θα το μείωναν καθώς το παιδί μεγάλωνε. Άλλη μια δημοφιλής άποψη ήταν πως η άμεση ανταπόκριση στο κλάμα ήταν μια άσκοπη στρατηγική. Στην εποχή του Skinner ήταν δημοφιλής μια πεποίθηση σχετικά με τη συντελεστική μάθηση που αφορούσε το κλάμα. Σύμφωνα με τη συντελεστική μάθηση πίστευαν πως με την ανταπόκριση στο κλάμα, τα βρέφη θα ανέπτυσαν δυνατότητες ελέγχου της συμπεριφοράς του φροντιστή με αποτέλεσμα η ανταπόκριση σε αυτό θα το ενίσχυε και θα διαμόρφωνε ένα βρέφος-τύραννο. Έρευνες εμπειρικές έδειχναν πως η άμεση ανταπόκριση στην ανησυχία θα ενίσχυε την ανησυχία και αργότερα.

Με την έρευνα της Βαλτιμόρης συμπεράναν πως η συνεχής και άμεση μητρική ανταπόκριση στο βρεφικό κλάμα μειώνει τη συχνότητα και τη διάρκεια στο βρεφικό κλάμα αργότερα. Το συμπέρασμα βασίστηκε στη θεωρία της προσκόλλησης, όπου το κλάμα φαίνεται να είναι συμπεριφορά προσκόλλησης όπως και η άμεση ανταπόκριση από τον φροντιστή παρουσιάζεται σαν συμπεριφορά για την ανατροφή του παιδιού. Η συμπεριφορά του κλάματος ερμηνεύτηκε ως συμπεριφορά προσκόλλησης η οποία δεν ενισχύεται από την άμεση ανταπόκριση. Σε αντίθεση με όσα υποστήριζαν παλιότερα, έρευνες των Bell και Ainsworth βρήκαν πως στο τέλος του πρώτου χρόνου βρέφη που ταίριαζαν στο στερεότυπο του «κακομαθημένου» παιδιού, είχαν μητέρες που δεν ανταποκρίνονταν στο κλάμα τους προηγούμενους μήνες (van Ijzendoorn&Hubbard,2010).

Παρόλα αυτά ακόμη αναρωτιούνται γονείς και όχι μόνο για τον κατάλληλο τρόπο ανταπόκρισης στο βρεφικό κλάμα. Η απάντηση σύμφωνα με έρευνες έδειξε πως είναι αδύνατο με την άμεση ανταπόκριση στο βρεφικό κλάμα να κακομάθει ο γονιός το παιδί, ούτε εκείνο να ελέγξει τις συμπεριφορές του φροντιστή. Αντίθετα η κατάλληλη, ευαίσθητη, άμεση

ανταπόκριση μειώνει το κλάμα τους επόμενους μήνες σε συχνότητα αλλά και σε διάρκεια (Braungart-Rieker, et al., 2014).

Όπως ήδη αναφέρθηκε το κλάμα του βρέφους εξυπηρετεί ορισμένες από τις ανάγκες του, αποτελεί ένα τρόπο για να καλέσει βοήθεια όταν πεινά ή όταν δεν αισθάνεται άνετα. Το κλάμα επίσης βοηθά το βρέφος να εκτονώσει την ένταση που έχει δημιουργηθεί μέσα του από διάφορα ερεθίσματα. Κάποιες φορές το βρέφος ίσως να είναι ανήσυχο και η μητέρα δεν μπορεί να το καθησυχάσει με κανέναν τρόπο αλλά μετά από λίγο το κλάμα σταματάει και φαίνεται πιο ζωντανό από ότι νωρίτερα. Αυτό το είδος νευρικού κλάματος βοηθάει το βρέφος να απαλλαγεί από την υπερβολική ενέργεια έτσι με αυτόν τρόπο επιστρέφει σε μια κατάσταση ισορροπίας και ηρεμίας (Shelton & Altman, 2012).

Η ικανότητα παρατήρησης της μητέρας

Η μητέρα πρέπει να παρατηρεί τα διαφορετικά είδη κλάματος. Όπως έχει αναφέρει η Meins, οι γονείς είναι ικανοί να αναγνωρίζουν τις ανάγκες και τα συναισθήματα του βρέφους (mind-mindedness). Μόνο με αυτόν τον τρόπο θα καταφέρει να ανταποκριθεί κατάλληλα στις ανάγκες του βρέφους (Meins, et al., 2002). Μέσω της παρατήρησης μπορεί να αντιληφθεί τι ακριβώς χρειάζεται το βρέφος, πότε χρειάζεται αγκαλιά, πότε πεινάει, πότε ζητάει φροντίδα και πότε θέλει να μείνει μόνο του. Η μητέρα έτσι αναπτύσσει μια ικανότητα διάκρισης των αναγκών του βρέφους από τον τρόπο που εκείνο κλαίει, για παράδειγμα όταν το βρέφος πεινάει το κλάμα είναι κοφτό, χαμηλής συχνότητας, έχει διακυμάνσεις στην έντασή του δηλαδή δυναμώνει και στη συνέχεια εξασθενεί. Όταν το κλάμα ακούγεται θυμωμένο σημαίνει πως το βρέφος είναι ανήσυχο. Το κλάμα που προκαλείται από κάποιον σωματικό πόνο ξεσπάει ξαφνικά με ένταση και με ουρλιαχτά, μετά ακολουθείται μια μακρά παύση και στη συνέχεια ένα μονότονο παράπονο (Shelton & Altman, 2012).

Σύντομα λοιπόν μέσω της παρατήρησης η μητέρα καταφέρνει να διαχωρίσει τη προέλευση του κάθε είδους κλάματος και να ανταποκριθεί άμεσα και κατάλληλα. Εάν η μητέρα δεν ανταποκριθεί άμεσα, το κλάμα μετατρέπεται σε μια έκρηξη αγανάκτησης.

Όσο ένα βρέφος μεγαλώνει το κλάμα του γίνεται επίμονο και δυνατότερο, παρουσιάζει παραλλαγές διότι με αυτόν τον τρόπο εκφράζει διαφορετικές ανάγκες και επιθυμίες. Ο καλύτερος τρόπος για την ανταπόκριση στο κλάμα του βρέφους είναι η άμεση ανταπόκριση στο κλάμα του από τους πρώτους κιάλας μήνες ζωής (Shelov&Altman, 2012). Δεν υπάρχει κανένας κίνδυνος μέσω της ανταπόκρισης και της φροντίδας να κακομάθει ο φροντιστής το βρέφος. Όταν η μητέρα ανταποκρίνεται στο κλάμα και το βρέφος δεν ηρεμεί παρόλο που έχει δοκιμάσει τα πάντα και έχουν όλα αποτύχει, τότε το καλύτερο που θα πρέπει να κάνει είναι να το αφήσει μόνο του διότι πολλά βρέφη αποκοιμούνται με το κλάμα. Αρχικά εάν δεν μπορεί να το καθησυχάσει πρέπει να ελέγξει την περίπτωση της ασθένειας, ίσως να είναι άρρωστο και θα πρέπει να επικοινωνήσει με τον παιδίατρο. Όσο πιο ήρεμη είναι η μητέρα σε περιπτώσεις έντονης ανησυχίας και κλάματος τόσο ευκολότερα θα καθησυχάσει το βρέφος της. Ακόμη και πολύ μικρά βρέφη αντιλαμβάνονται την ένταση γύρω τους και αντιδρούν σε αυτήν με το κλάμα. Όταν η μητέρα ακούει το βρέφος να σπαράζει είναι κάτι οδυνηρό για εκείνη και σίγουρα απογοητεύεται με τις πρακτικές που έχει χρησιμοποιήσει και απέτυχαν στο να ηρεμήσει το βρέφος της. Η απογοήτευση δεν πρέπει να μετατραπεί σε πανικό ή σε θυμό διότι το αποτέλεσμα θα είναι να εντείνει τις φωνές και την ανησυχία του βρέφους. Σε περιπτώσεις όπως όταν η μητέρα νιώσει πως δεν μπορεί να χειριστεί την κατάσταση θα πρέπει να ζητήσει βοήθεια είτε από τον πατέρα είτε από κάποιο οικογενειακό πρόσωπο. Η ανακούφιση και ηρεμία της μητέρας επηρεάζουν θετικά το βρέφος σε τέτοιες καταστάσεις.

Παρόλα αυτά, τα αρνητικά συναισθήματα δεν πρέπει να επηρεάσουν την μητέρα με αποτέλεσμα να ταρακουνήσει το βρέφος. Ένα τέτοιο δυνατό ταρακούνημα ή τράνταγμα

μπορεί να προκαλέσει στο βρέφος τύφλωση, βλάβη στον εγκέφαλο ακόμη και θάνατο (Shelov&Altman, 2012). Επιπλέον όταν το βρέφος κλαίει η μητέρα και ο φροντιστής πρέπει να γνωρίζουν πως δεν το κάνει σκόπιμα, δεν θέλει να τους τιμωρήσει. Όλα τα βρέφη κλαίει ακόμη χωρίς κάποια προφανή αιτία. Τα νεογνά κλαίει από μία έως τέσσερις ώρες την ημέρα. Το κλάμα αποτελεί μέρος της προσαρμογής στον καινούριο κόσμο που βρίσκονται. Οι γονείς θα πρέπει να αντιμετωπίζουν την κατάσταση με ρεαλισμό. Κανένας γονέας δεν καταφέρνει πάντα να καθησυχάσει τα παιδιά του σε όλες τις καταστάσεις. Εάν δεν έχουν την δυνατότητα να χειριστούν μια κατάσταση να ζητούν βοήθεια και να βρίσκουν χρόνο για ξεκούραση. Το σημαντικό είναι να απολαμβάνουν τις στιγμές που περνούν με το παιδί τους και να το φροντίζουν δημιουργώντας ένα ασφαλές περιβάλλον γύρω του (Shelov&Altman, 2012).

Έρευνες δείχνουν πως το κλάμα δεν ενισχύεται από την έγκυρη ανταπόκριση της μητέρας. Η άμεση ανταπόκριση στο κλάμα έχει θετικό αντίκτυπο στην γνωστική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού αλλά και στη μείωσή του. Για παράδειγμα έρευνες βρήκαν ότι τον πρώτο χρόνο της ζωής η συχνότητα και η διάρκεια του κλάματος δεν ενισχύονται από την άμεση ανταπόκριση της μητέρας, αντίθετα ενισχύεται το κλάμα εφόσον αγνοείται από την μητέρα. Το αποτέλεσμα είναι η συμπεριφορά της μη ανταποκριτικής μητέρας να αυξάνει το κλάμα του βρέφους. Αυτά τα ευρήματα δείχνουν ότι το κλάμα στην αρχή του είναι εκφραστικό δηλαδή τα βρέφη εκφράζουν κάτι που νιώθουν αλλά στο τέλος χρησιμοποιείται με πρόθεση να επηρεάσει τους άλλους (White,2013).

Τα βρέφη με ίδιο κλάμα σε όλες τις καταστάσεις, έχουν μητέρες που φαίνεται να βρίσκονται σε άγνοια ακόμη και όταν το κλάμα είναι παρατεταμένο, πιστεύουν ότι το βρέφος τους κλαίει είτε γιατί είναι κακομαθημένο, είτε γιατί το κλάμα προκαλείται από τους κολικούς χωρίς να μπορούν να αντιληφθούν τι είναι αυτό το οποίο ζητάει. Επιπλέον οι μητέρες που αντιμετωπίζουν το βρέφος σαν να είναι κούκλα ή παιχνίδι, δεν αντιλαμβάνονται τις ανάγκες του, αλληλεπιδρούν μαζί του μόνο όταν αυτές θεωρούν ότι χρειάζεται ή όταν

εκφράζει ισχυρά σήματα ανησυχίας όπως το παρατεταμένο κλάμα. Αυτές οι μητέρες δεν διεγείρουν το βρέφος τους και παρουσιάζουν ελάχιστη ευχαρίστηση όταν είναι μαζί του. Αυτές οι μητέρες είναι μη ανταποκρινόμενες και έχουν βρέφη με μη ανταποκρινόμενο κλάμα άρα δεν υπάρχει επικοινωνία μεταξύ τους.

Σε αντίθεση τα βρέφη που κλαίει διαφορετικά υπό διαφορετικές συνθήκες, οι μητέρες τους περιγράφονται ως άμεσα ανταποκρινόμενες, προσφέρουν προσοχή και φροντίδα στο βρέφος. Ο πατέρας των βρεφών αυτών επίσης ασχολείται περισσότερο με το βρέφος. Οι μητέρες αυτές περιγράφονται ως πρόθυμες στη φροντίδα του βρέφους, χαρούμενες με τον ρόλο τους ως μητέρα, δείχνουν να απολαμβάνουν το χρόνο που περνούν με το βρέφος τους, αναζητούν την προσοχή του και ανταποκρίνονται στη συμπεριφορά του. Ένα βρέφος με ανταποκριτική μητέρα βρίσκεται σε εγρήγορση και ανταποκρίνεται θετικά στο περιβάλλον του, με ξεκάθαρα και διακριτά επικοινωνιακά σήματά.

Αμοιβαία ανταπόκριση

Πολλοί κάνουν λόγο, εκτός από τις πρώιμες αλληλεπιδράσεις μητέρας-βρέφους, για τη σπουδαιότητα της αμοιβαίας ανταπόκρισης (Acebo&Thoman, 1994). Ο Daniel Stern, ένας εγκεκριμένος επιστήμονας έχει αναφέρει την έννοια του συντονισμού (attunement), της αμοιβαίας ανταπόκρισης, της συναισθηματικής διαθεσιμότητας και του συγχρονισμού όπου οι ανάγκες και οι ανταποκρίσεις του βρέφους με τον φροντιστή συντονίζονται. Η αμοιβαία ανταπόκριση αποτελεί το κύριο χαρακτηριστικό στη μετέπειτα σχέση μητέρας-βρέφους. Η σχέση που δημιουργείται μεταξύ του κλάματος και της μητρικής ανταπόκρισης τον πρώτο χρόνο ζωής του βρέφους συνεχίζεται σε όλη τη διάσταση της σχέσης τους. Είναι σημαντικό να λάβουμε υπόψη ότι το βρεφικό κλάμα είναι χαρακτηριστικό της βρεφικής επικοινωνιακής συμπεριφοράς μέσα στη σχέση μητέρας-βρέφους.

ΜΕΡΟΣ Γ'

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ενδεικτικά Σημεία Παρεμβατικών Προγραμμάτων για τη Μείωση του Βρεφικού Κλάματος

3.1. Ενίσχυση Μη Λεκτικών Επικοινωνιακών Σημάτων

Το βρεφικό κλάμα καθώς και η μείωση του, απασχολούν ιδιαίτερα γονείς, εκπαιδευτικούς αλλά και ερευνητές. Στο δεύτερο κεφάλαιο έχει αναφερθεί πως μία μέθοδος για την μείωση του βρεφικού κλάματος είναι η κατάλληλη και άμεση μητρική ανταπόκριση σε αυτό. Σαν παιδαγωγός υποστηρίζω πως μία ακόμη μέθοδος μείωσης αλλά και εξάλειψης του βρεφικού κλάματος σαν επικοινωνιακό σήμα αποτελεί η ενίσχυση άλλων μορφών μη λεκτικής επικοινωνίας. Είναι γνωστό πως το βρεφικό κλάμα λειτουργεί στη σχέση της δυάδας σαν επικοινωνιακό σήμα. Μέσω του κλάματος εκφράζει το βρέφος τα συναισθήματά του, τις ανάγκες του, τους φόβους του. Με την ανταπόκριση της μητέρας στο κλάμα αλλά συγχρόνως την ενίσχυση άλλων μη λεκτικών επικοινωνιακών σημάτων, το βρεφικό κλάμα μειώνεται και παίρνουν τη θέση του καινούρια σήματα όπως το χαμόγελο, η επαφή, οι χειρονομίες. Τόσο οι γονείς όσο και οι παιδαγωγοί θα πρέπει να ενισχύουν καινούρια, διαφορετικά, μη λεκτικά επικοινωνιακά σήματα, πέραν του κλάματος, με σκοπό να υιοθετηθούν από το βρέφος και να επικοινωνεί χρησιμοποιώντας άλλες μορφές μη λεκτικής επικοινωνίας. Παρακάτω παρουσιάζονται οι μη λεκτικές μορφές επικοινωνίας που θα πρέπει να ενισχυθούν με σκοπό να αντικαταστήσουν το βρεφικό κλάμα ως επικοινωνιακό σήμα του βρέφους.

Όπως παρουσιάστηκε στο πρώτο κεφάλαιο η προγλωσσική (μη λεκτική) επικοινωνία είναι μια διαδικασία όπου ένα άτομο επηρεάζει ένα άλλο χρησιμοποιώντας ένα ή περισσότερα μη λεκτικά σήματα. Η προγλωσσική επικοινωνία χαρακτηρίζεται ως ένας

πρωτογενής διάλογος, μία αλληλεπίδραση συναισθημάτων (Thevarthen, 1996). Όλες οι πηγές πληροφοριών εκτός του λόγου αποτελούν την προγλωσσική επικοινωνία. Αυτό το είδος επικοινωνίας ίσως να είναι πιο έντονο, πιο βαθύ και πιο αποτελεσματικό από ότι ο λόγος και οι λέξεις. Μέσω της προγλωσσικής επικοινωνίας μεταφέρονται τα συναισθήματα αποτελεσματικότερα και οι αλληλεπιδράσεις γίνονται πιο ζωντανές από ότι εκείνες που συμβαίνουν με τον λόγο.

Ο διάλογος μεταξύ του βρέφους και των γονιών του ξεκινάει ακόμη όταν το βρέφος βρίσκεται στην κοιλιά της μητέρας του. Η μητέρα μιλάει στο βρέφος, χαϊδεύει την κοιλιά της και το βρέφος από τη μεριά του ανταποκρίνεται με διάφορες κινήσεις. Μετά τη γέννηση όμως ο διάλογος συνεχίζεται με μη λεκτικές μορφές επικοινωνίας του βρέφους σε ανταπόκριση στην ομιλία των γονιών του. Εκτός από το κλάμα που αποτελεί ισχυρό επικοινωνιακό σήμα, το βρέφος χρησιμοποιεί πολλούς τρόπους επικοινωνίας για να αλληλεπιδράσει και να κοινωνικοποιηθεί με το περιβάλλον του. Οτιδήποτε κάνει αποτελεί σήμα επικοινωνίας διότι δεν γνωρίζει άλλο τρόπο να αλληλεπιδράσει με τους γονείς ή φροντιστές του. Η φώνηση και οι διάφοροι ήχοι που βγάζει όταν ακόμη είναι νεογέννητο αποτελούν μορφή επικοινωνίας. Επιπλέον η οπτική επαφή σε συνδυασμό με την φώνηση μεταφράζεται ως σήμα του βρέφους για κοινωνικοποίηση. Το ίδιο ισχύει για τις χειρονομίες τις οποίες αρχίζει να κάνει και τις διαφορετικές κινήσεις του σώματός πριν από τον πρώτο χρόνο ζωής. Εξαιρετικό ρόλο διαδραματίζει η μουσική -η μουσικότητα- που αναπτύσσεται ανάμεσα στο βρέφος και την μητέρα του για την συναισθηματική τους επικοινωνία και συγχρονισμό.

3.1.1. Η Φώνηση

Οι φωνολογικοί ήχοι και η ικανότητα φώνησης σε κοινωνικές αλληλεπιδράσεις αποτελούν μορφές επικοινωνίας για τα βρέφη. Η επανάληψη ήχων ή συλλαβών όπως το «πα» ή «μπα», δηλώνουν πως επιθυμούν να εκφραστούν και να επικοινωνήσουν. Η μητρική

ευαισθησία στη φώνηση του βρέφους σχετίζεται με την φώνηση που απευθύνεται στη μητέρα αργότερα. Έτσι διαμορφώνεται ένας κοινωνικός – επικοινωνιακός μηχανισμός στο βρέφος ο οποίος επηρεάζει την αναπτυξιακή μετάβαση του παιδιού από τη φώνηση στη μετέπειτα χρήση της γλώσσας. Η φώνηση αποτελεί ένα μη λεκτικό σήμα το οποίο εφόσον ενισχυθεί, παίρνει τη θέση του κλάματος σαν επικοινωνιακό σήμα.

Έρευνες σε ανθρώπους ή ζώα έχουν διακρίνει πως η φώνηση επηρεάζει την συμπεριφορά των άλλων ακόμη και όταν δεν έχει τη μορφή του λόγου (Gros-Louis et al., 2014). Η φώνηση του βρέφους τον πρώτο χρόνο ζωής όποια μορφή και αν έχει (όταν βρυχηθεί, όταν παράγει ήχους με τα χείλια του ή όταν απλά μουρμουρίζει) λειτουργεί σαν επικοινωνιακό σήμα. Το βρέφος μαθαίνει πως η φώνησή του έχει αποτέλεσμα και επηρεάζει τη συμπεριφορά του φροντιστή. Αυτή την επιρροή την αντιλαμβάνεται στους πρώτους πέντε μήνες ζωής. Για παράδειγμα όταν παρουσιαστεί στο βρέφος ένα πρόσωπο (Still face paradigm), τότε το βρέφος αυξάνει τη φώνησή του με την παρουσία του προσώπου.

Η μητρική ευαίσθητη ανταπόκριση στα σήματα του βρέφους επηρεάζει την επικοινωνία, δηλαδή την φώνηση η οποία σχετίζεται με την μετέπειτα προγλωσσική ανάπτυξη. Όταν το βρέφος αναπαράγει ήχους αντιλαμβάνεται την επίδραση που έχουν στον φροντιστή διότι αυτός ανταποκρίνεται και απαντάει. Με αυτόν τον τρόπο λαμβάνει την πληροφορία και μαθαίνει ότι την φώνηση μπορεί να την χρησιμοποιεί σαν επικοινωνιακό σήμα. Η επαναλαμβανόμενη αλληλεπίδραση με τη φώνηση και τους ήχους του διαμορφώνει τη φωνητική ανάπτυξη και άλλες πιο εξελιγμένες μορφές επικοινωνίας μέσω της ανταπόκρισης του φροντιστή (Gros-Louis, et al., 2014).

Το μητρικό τραγούδι

Το μητρικό τραγούδι, η φωνή της μητέρας αποτελούν μέσο επικοινωνίας και έκφρασης ανάμεσα στη μητέρα και το βρέφος. Το βρέφος από τις πρώτες μέρες της ζωής του ανταποκρίνεται στη φωνή της μητέρας του καθώς και στις θετικές εκφράσεις του προσώπου της. Από τις πρώτες τέσσερις έως επτά εβδομάδες της ζωής του το βρέφος διεγείρεται, ανταποκρίνεται στους πλούσιους ήχους που απευθύνονται σε αυτό. Τα νανουρίσματα και τα τραγούδια είναι αναγκαίο να έχουν αργό ρυθμό, υψηλή συναισθηματική εκφραστικότητα και να είναι προσαρμοσμένα τονικά στην ηλικία και το συναισθηματικό στάδιο του βρέφους. Για την επίτευξη του συναισθηματικού συγχρονισμού μητέρας-βρέφους, το μητρικό τραγούδι πρέπει να έχει εκφραστικές εναλλαγές στη φωνή και στον τόνο. Από νεογνά ακόμη ως και έξι μηνών τα βρέφη δίνουν ιδιαίτερη προσοχή στο τραγούδι που απευθύνεται σε αυτά. Επιπλέον τα βρέφη έχουν διαφορετική ανταπόκριση σε διαφορετικά μητρικά τραγούδια διότι αντιλαμβάνονται το συναίσθημα της μητέρας και ανταποκρίνονται σε αυτό. Το τραγούδι ρυθμίζει τα επίπεδα διέγερσης και ανησυχίας, κάτι το οποίο εντοπίζεται στις αλλαγές στις εκκρίσεις κορτιζόλης του σιέλου. Εκτός από την επικοινωνία, το μητρικό τραγούδι λειτουργεί ανακουφιστικά και χαλαρωτικά τόσο για την μητέρα όσο και για το βρέφος (Nakata&Trehub, 2004).

Η επικοινωνιακή μουσικότητα

Ο ρυθμός και ο παλμός της μουσικής θεωρείται ότι συγχρονίζει συναισθηματικά τη μητέρα με το βρέφος. Η μουσική θεωρείται ο ιδανικός τρόπος συγχρονισμού και επικοινωνίας με μη λεκτικά σήματα αλλά μέσω του συναίσθηματος. Η θεωρία της επικοινωνιακής μουσικότητας αναπτύχθηκε από τους Colwyn Trevarthen και Stephen Malloch. Η συγκεκριμένη θεωρία επικεντρώνεται στις μουσικές συνιστώσες της επικοινωνίας μητέρας-βρέφους. Η επικοινωνιακή μουσικότητα ορίζεται ως η ικανότητα που

επιτρέπει στο βρέφος και στον γονέα να διατηρούν μια δια-συντονισμένη σχέση στο χρόνο και να μοιράζονται μια κοινά δομημένη αφήγηση. Ο Trevarthen επισημαίνει πως η επικοινωνιακή μουσικότητα περιλαμβάνει μουσικές αλληλουχίες κινήσεων και φωνητικών αλληλεπιδράσεων μέσα σε ένα επικοινωνιακό πλαίσιο. Η έλξη των βρεφών στην επικοινωνιακή μουσικότητα μέσω φωνητικών, κινητικών, ρυθμικών μελωδικών εκφράσεων είναι εγγενής και εκφράζει κίνητρα για συντροφικότητα (Trevarthen&Malloch,2002).

Στο τελευταίο τρίμηνο της εγκυμοσύνης το έμβρυο βιώνει την ιδιαίτερη ηχοποικιλότητα που του προσφέρει το ενδομήτριο και εξωτερικό περιβάλλον. Μετά τη γέννηση δείχνει να προτιμά ορισμένες από τις επαναλαμβανόμενες, ενδομήτριες ακουστικές εμπειρίες. Το να προτιμά το βρέφος σημαίνει η ενδομήτρια αίσθηση, μάθηση, μνήμη.

Άλλες έρευνες επίσης υποστηρίζουν πως η μουσική παίζει σημαντικό ρόλο στην προαγωγή υγιών σχέσεων βρέφους-μητέρας ακόμα και σε συνθήκες που δεν επιτρέπουν την ομαλή εξέλιξη της σχέσης (Trevarthen&Malloch,2002). Η μουσική κινείται στο χώρο ανάμεσα στο βρέφος και τον γονέα και έτσι δημιουργείται μία θαυμάσια σχέση. Η μουσική χρησιμοποιείται για να ξεκλειδώσει το συναίσθημα της ευφορίας και όταν απελευθερωθεί πλημμυρίζει τον δημιουργικό χώρο ανάμεσα στο βρέφος και τον γονέα. Είναι γνωστό πως η μουσική έχει αλληλεπιδραστική λειτουργία, αποτελεί μέσο προαγωγής κινητικοσυναισθηματικού συντονισμού ο οποίος στηρίζει τη σχέση του βρέφους με τον γονέα (Trevarthen&Malloch,2002).

Η μουσική επιδρά στις διεργασίες του σώματος ενισχύοντας τη συναισθηματική συγχρονισμένη ανταπόκριση. Η εύρεση ενός «κοινού παλμού» υποδηλώνει τον συναισθηματικό συντονισμό μητέρας-βρέφους στοχεύοντας στη δημιουργία ενός κοινού πεδίου επικοινωνίας. Επιπλέον μέσω της μουσικής ελαττώνεται το άγχος και ρυθμίζονται οι σωματικές και συναισθηματικές αντιδράσεις. Επιπροσθέτως αποτελεί ρυθμιστικό παράγοντα

επικοινωνίας δημιουργώντας συνθήκες στοργής και οικειότητας ανάμεσα στο βρέφος και τον γονέα. Με αυτόν τον τρόπο οικοδομείται ένα πεδίο ανταλλαγής συναισθηματικών εμπειριών, όχι απλά πληροφοριών. Τέλος, έρευνες για την βρεφική μουσικότητα τονίζουν πως παραμένει ανέπαφη σε συνθήκες ασθένειας επειδή λειτουργεί σαν δυναμική οδός στο ευάλωτο βρέφος με στόχο τη διατήρηση της επαφής και επικοινωνίας με τους γύρω του (Malloch,1999-2000).

Η μουσική αποτελεί μη λεκτικό τρόπο έκφρασης εμπειριών, συναισθημάτων και επικοινωνίας. Το τραγούδι του γονέα είναι μία μεταφορά μηνυμάτων αγάπης λειτουργώντας σαν μέσο εσωτερίκευσης θετικών γονικών αντικειμένων κατά την απουσία του γονέα δηλώνοντας την συναισθηματική παρουσία του. Τα παιχνίδια πρόσωπο με πρόσωπο, οι κινήσεις, ο χορός, η φυσική επαφή σε συνδυασμό με τα ήρεμα τραγούδια, η μουσική, τα νανουρίσματα δημιουργούν την ευκαιρία για χαλάρωση της δυάδας, της συναισθηματικής τους έκφρασης και επικοινωνίας. Η μουσική συνθέτει τη συναισθηματική επικοινωνία ανάμεσα στον γονέα και το βρέφος όντας σπουδαία στην ολόπλευρη ανάπτυξή του (Malloch,1999-2000).

3.1.2. Η Βλεμματική Επαφή

Από την πρώτη στιγμή που τα βρέφη ανοίγουν τα μάτια τους εστιάζουν στο πρόσωπο της μητέρας. Η βλεμματική επαφή είναι σημαντική για την αλληλεπίδραση του βρέφους με την μητέρα. Έρευνες έχουν γίνει (Braungart-Rieker, et al., 2014) για τον ρόλο του βλέμματος στην επικοινωνία μητέρα βρέφους. Όταν η μητέρα κοιτά επίμονα τα μάτια του βρέφους το αποτέλεσμα είναι να κοιτάει και το βρέφος τα μάτια της και το πρόσωπό της. Όταν η μητέρα σταματήσει να το κοιτάει και να μιλάει εκείνο στρέφει το βλέμμα του επίμονα σε αυτήν (Still Face Paradigm). Καθώς λοιπόν συναντιούνται τα μάτια της μητέρας με το βρέφος υπάρχει για εκείνα τα λίγα δευτερόλεπτα ένα είδος επικοινωνίας. Όσο περνά ο καιρός αυτά τα λίγα δευτερόλεπτα αυξάνονται και η βλεμματική επαφή με την μητέρα γίνεται μεγαλύτερης

διάρκειας. Μέσα από τα μάτια εξάλλου είναι γνωστό πως φαίνονται τα συναισθήματα, η αγάπη και το βρέφος με την μητέρα επικοινωνεί σε ένα βαθύτερο επίπεδο (Braungart-Rieker, et al., 2014).

Εκφράσεις προσώπου

Έρευνες υπερασπίζουν πως η επικοινωνία μητέρας-βρέφους τους πρώτους έξι μήνες ζωής βασίζεται στην οπτική επαφή του βρέφους σε συνδυασμό με την φώνηση και τις εκφράσεις του προσώπου. Το χαμόγελο ή το κατσούφιασμα του βρέφους επηρεάζουν την συμπεριφορά των γονιών του. Ο φροντιστής παρατηρεί τις εκφράσεις του προσώπου του βρέφους, τις «μεταφράζει» προσπαθώντας να καταλάβει τις προθέσεις του. Τους πρώτους μήνες της ζωής το χαμόγελο του βρέφους δεν είναι τίποτα άλλο παρά ένας απλός μορφασμός. Οι γονείς όμως ενθουσιάζονται και ανταποκρίνονται με χαμόγελο. Την επήρεια αυτή την αντιλαμβάνεται το βρέφος με αποτέλεσμα να χρησιμοποιεί ξανά το χαμόγελο σαν επικοινωνιακό σήμα. Ενώ το βρέφος προσπαθεί να επικοινωνήσει, οι γονείς μέσω της οπτικής επαφής ή της φώνησης που χρησιμοποιεί, προσπαθούν να αντιληφθούν αυτό που συμβαίνει με σκοπό να ανταποκριθούν κατάλληλα στα σήματά του. Μέσω της ενίσχυσης της οπτικής επαφής σαν σήμα επικοινωνίας, το κλάμα μειώνεται. Η οπτική επαφή του βρέφους σε συνδυασμό με την φώνηση ή τις εκφράσεις του προσώπου λειτουργούν σαν επικοινωνιακά σήματα τα οποία δηλώνουν πως το βρέφος θέλει να κοινωνικοποιηθεί, πως απευθύνεται σε κάποιον ή σε κάτι συγκεκριμένο (Gros-Louis, et al., 2014).

Το χαμόγελο

Το χαμόγελο διαδραματίζει εξίσου σημαντικό ρόλο στην αλληλεπίδραση της δυάδας. Σε νεογνά μόλις κάποιων ωρών έχει παρατηρηθεί ένα πρώτο χαμόγελο, ανεπαίσθητο που με το πέρασμα του χρόνου αποκτά νόημα. Το βρέφος χαμογελάει από την πρώτη με δεύτερη εβδομάδα ζωής όμως αυτό το χαμόγελο δεν έχει την ίδια σημασία με το χαμόγελο των

μεγαλύτερων βρεφών, ούτε αντιπροσωπεύει χαρά ή ευχαρίστηση όπως στους ενήλικες. Αρχικά, τις πρώτες εβδομάδες είναι απλά ένας μορφασμός, μια ένδειξη αναγνώρισης ενός αντικειμένου ή προσώπου.

Στη συνέχεια περίπου στις τρεις με τέσσερις εβδομάδες διακρίνεται ένα μεγάλο χαμόγελο, μια συμπεριφορά που αρέσει και προσελκύει τους γονείς και φροντιστές. Το χαμόγελο έτσι αποκτά σπουδαία σημασία διότι είναι απαραίτητο για την δημιουργία συναισθηματικής σχέσης. Αυτό το είδος προγλωσσικής επικοινωνίας το ενισχύει η ανταπόκριση της μητέρας η οποία χαμογελάει και ανταποκρίνεται στο χαμόγελο του βρέφους. Το πρώτο αυτό χαμόγελο ονομάζεται «κοινωνικό χαμόγελο» και αποτελεί το πρώτο βήμα για την έναρξη της συναισθηματικής ανάπτυξης του βρέφους. Αποτελεί την αρχή της διυποκειμενικότητας, της αναγνώρισης πως τα πρόσωπα βρίσκονται κοντά του και συνδέονται μαζί του. Το βρέφος αναγνωρίζει τους ανθρώπους γνωρίζοντας πως και εκείνο είναι ένα από αυτούς. Μέσω του χαμόγελου το βρέφος προσπαθεί αυτό το ίδιο να έρθει σε επαφή, να επικοινωνήσει με τους άλλους (Παπαδάκη-Μιχαηλίδη, 2012).

Μέχρι τον τέταρτο μήνα τα βρέφη χαμογελούν κάθε φορά που αντικρίζουν ένα ανθρώπινο πρόσωπο. Με το πέρασμα του χρόνου αναπτύσσεται ένα είδος επιλεκτικότητας, κάτι που γίνεται έντονο το δεύτερο εξάμηνο της ζωής. Αυτή η επιλεκτικότητα στο χαμόγελο εμφανίζεται την ίδια περίοδο που εμφανίζεται το άγχος προς τους αγνώστους και ο φόβος που νιώθουν μακριά από τα οικεία πρόσωπα (Cole&Cole, 2000). Από τον όγδοο μήνα και νωρίτερα το βρέφος χαμογελά κάθε φορά που αντικρίζει ένα ανθρώπινο πρόσωπο. Καθώς όμως ο κόσμος του βρέφους διευρύνεται, η σύνδεση με την μητέρα γίνεται ισχυρότερη. Έτσι, το βρέφος κάνει διακρίσεις, το κοινωνικό χαμόγελο εξαφανίζεται και το βρέφος χαμογελά μόνο στα οικεία πρόσωπα (Shelov&Altman, 2012).

3.1.3. Οι Χειρονομίες και οι Σωματικές Κινήσεις

Οι χειρονομίες ή οι κινήσεις του σώματος του βρέφους όπως το να δίνει κάτι, το να δείχνει προς μια κατεύθυνση, να προσπαθεί να φτάσει κάπου, ένα αντικείμενο ή ένα άτομο ή να τραβάει κάτι, αποτελούν μορφές επικοινωνίας. Τις παραπάνω κινήσεις τις αναπτύσσει το βρέφος μετά τους έξι μήνες, κατά τον πρώτο χρόνο ζωής και αργότερα. Αυτά τα συγκεκριμένα σήματα του βρέφους επηρεάζουν την συμπεριφορά του φροντιστή με τον ίδιο τρόπο όπως η φώνηση ή η οπτική επαφή ή και το κλάμα. Επιπλέον η θετική επικοινωνιακή συμπεριφορά ενισχύει τις χειρονομίες και την αλληλεπίδραση μητέρας-βρέφους. Με αυτόν τον τρόπο εγκαθίσταται η επικοινωνία με τον φροντιστή. Με τις χειρονομίες και τις κινήσεις του σώματος εκδηλώνει το βρέφος το ενδιαφέρον του για κοινωνικοποίηση με τον φροντιστή και για το περιβάλλον τους. Οι χειρονομίες που χρησιμοποιεί το βρέφος για να επικοινωνήσει είναι οι εξής :

- Απλώνει το χέρι του για να δείξει κάτι που κρατάει
- Απλώνει το χέρι του με τον δείκτη τεντωμένο και δείχνει προς μία κατεύθυνση
- Τεντώνει το χέρι και δίνει στον γονέα κάτι που κρατάει
- Κουνάει το χέρι του όταν κάποιος φεύγει (αποχαιρετισμός)
- Σηκώνει τα χέρια του προς τα πάνω (θέλει αγκαλιά)
- Κουνάει το κεφάλι του πλευρικά (όχι) και κάθετα (ναι)
- Ζητά κάτι απλώνοντας το χέρι του με ανοιχτή τη παλάμη
- Ανοιγοκλείνει τα χείλη του (όταν κάτι είναι νόστιμο)

Η ανταπόκριση και η ενίσχυση τη φώνησης αλλά και άλλων μορφών επικοινωνίας του βρέφους προάγουν την κοινωνική αλληλεπίδραση. Η ευαίσθητη και κατάλληλη μητρική ανταπόκριση η οποία ενισχύει αυτά τα σήματα επικοινωνίας ενδυναμώνει την κοινωνική και

γνωστική ανάπτυξη. Τέλος η ευαίσθητη και άμεση μητρική ανταπόκριση δεν ενισχύει μόνο την κοινωνική ανάπτυξη αλλά προωθεί και την εξέλιξη και υιοθέτηση καινούριων επικοινωνιακών σημάτων όπως και την ανάπτυξη της γλώσσας (Vallotton,2009).

3.1.4. Η Αφή

Η αφή επίσης μεταβιβάζει στο βρέφος στοργή και αγάπη κάνοντάς το να νιώθει ασφάλεια και έχει σπουδαία σημασία για την ψυχική και συναισθηματική του ανάπτυξη. Η αφή είναι από τις πρώτες αισθήσεις που ενεργοποιούνται στον άνθρωπο και στα πρώτα χρόνια ζωής αποτελεί μια από τις βασικότερες μορφές επικοινωνίας. Εκτός από μορφή επικοινωνίας, μέσω της αφής το βρέφος λαμβάνει το αίσθημα της ασφάλειας όντας αδύναμο και απόλυτα εξαρτημένο από την μητέρα του. Παλιότερα πίστευαν πως τέτοιες πρακτικές όπως η αγκαλιά και το χάιδεμα θα κακομάθαιναν το βρέφος αλλά έρευνες άλλαξαν αυτά τα δεδομένα. Η επαφή (Skin to Skin Contact), το άγγιγμα, το χάιδεμα και το κράτημα βοηθούν και συμβάλουν στην νοητική και συναισθηματική ανάπτυξη του βρέφους (Moore, et al., 2014).

Βρεφική Χειροπρακτική

Η Βρεφική Χειροπρακτική έχει κατοχυρωθεί ως μια πρακτική η οποία εμπλουτίζει την επικοινωνία μητέρας-βρέφους. Είναι ένα είδος χειροπρακτικής που περιλαμβάνει στοιχεία Ινδικής, Σουηδικής χειροπρακτικής, ρεφλεξολογίας και yoga. Η βρεφική χειροπρακτική αποτελεί μέσο προγλωσσικής επικοινωνίας αλλά επιδρά σημαντικά στην ολόπλευρη ανάπτυξη των βρεφών. Όπως έχει ήδη αναφερθεί η επαφή είναι ιδιαίτερα σημαντική τόσο για την αίσθηση της αφής, την φυσική και κοινωνικό-συναισθηματική υγεία του βρέφους. Επιπλέον η βρεφική χειροπρακτική συμβάλει στην θετική αλληλεπίδραση μεταξύ της μητέρας με το βρέφος κατά τη διάρκεια του πρώτου χρόνου ζωής. Μέσω της απτικής ανακούφισης, της αγκαλιάς της μητέρας δημιουργούνται θετικά σημεία για την

προσκόλληση του βρέφους. Η επαφή με το δέρμα της μητέρας μειώνει το κλάμα και αυξάνει την αλληλεπίδρασή τους, με αυτόν τον τρόπο εδραιώνεται η αίσθηση της αφής και της οπτικής επαφής κάτι που οδηγεί στην βελτίωση της προσκόλλησης (McClure, 2000). Τα βρέφη κατά τη διάρκεια των μαλάξεων εκφράζονται μέσα από τις κινήσεις του σώματός τους. Με αυτόν τον τρόπο η μητέρα αντιλαμβάνεται την ευχαρίστηση, τη χαλάρωση και την ανακούφιση αλλά και την πιθανή δυσαρέσκεια για αυτό που κάνει.

Η βρεφική χειροπρακτική είναι ένα είδος επικοινωνίας ανάμεσα στη δυάδα και με τις προγλωσσικές επικοινωνιακές δεξιότητες προωθεί την εγγύτητα και την αλληλεπίδραση, ως αποτέλεσμα να ενισχύεται η σχέση της μητέρας με το βρέφος. Επιπροσθέτως, η αίσθηση της αφής αποτελεί για το βρέφος το κύριο εργαλείο για να αντιληφθεί και να εξερευνήσει το περιβάλλον.

Τα οφέλη είναι πολλά, τόσο για το βρέφος όσο και για την μητέρα. Η μητέρα μέσω της χειροπρακτικής αυξάνει την αυτοπεποίθησή της για τις ικανότητες φροντίδας που προσφέρει στο βρέφος. Μέσω της παρατήρησης αντιλαμβάνεται όλα όσα απολαμβάνει το βρέφος νιώθοντας έτσι και εκείνη ευεξία. Το βρέφος επίσης μέσω της άμεσης επαφής αντιλαμβάνεται τα συναισθήματα της μητέρας, χαλαρώνει, ηρεμεί, κατευνάζονται τα έντονα συναισθήματα και καλλιεργείται έτσι το συναίσθημα της εμπιστοσύνης και της ασφάλειας. Η βρεφική χειροπρακτική εκτός από συναισθηματικά οφέλη έχει και σωματικά, για παράδειγμα τονώνεται το κυκλοφοριακό σύστημα του βρέφους, χαλαρώνει το σώμα και συντονίζονται οι μύες του βρέφους. επιπλέον συνεισφέρει στις διαδικασίες πέψης και απέκκρισης (McClure, 2000).

Συμπεράσματα

Το βρεφικό κλάμα όπως ήδη έχει αναφερθεί, έχει βιολογικούς σκοπούς όπως το κλάμα που δηλώνει την πείνα αλλά και συναισθηματικούς όπως το κλάμα για επαφή. Μία από τις σπουδαιότερες λειτουργίες του βρεφικού κλάματος είναι η λειτουργία του ως επικοινωνιακό σήμα. Το βρεφικό κλάμα αποτελεί μέρος της μη λεκτικής επικοινωνίας του βρέφους με τη μητέρα. Μέσω του κλάματος το βρέφος επικοινωνεί, εκφράζει ανάγκες και ανησυχίες και η μητέρα αντιλαμβάνεται πως εκείνο αισθάνεται. Το βρέφος κλαίει με διαφορετικό τρόπο σε διαφορετικά ερεθίσματα. Η μητέρα μέσω της παρατήρησης είναι ικανή να καταλάβει τον λόγο για τον οποίο κλαίει το βρέφος της και να ανταποκριθεί κατάλληλα. Το βρέφος από την μεριά του μέσω του κλάματος, όταν κλαίει διαφορετικά σε ανάλογες συνθήκες κάθε φορά, εκφράζει ποιο ερέθισμα είναι πιο αγχωτικό από ένα άλλο και αυτό έχει ως αποτέλεσμα να επικοινωνεί καλύτερα με την μητέρα του. Η επικοινωνία συμβαίνει μόνο όταν το βρέφος εκδηλώνει σήματα επικοινωνίας και η μητέρα τα μεταφράζει, τα αντιλαμβάνεται και ανταποκρίνεται άμεσα σε αυτά.

Το βρεφικό κλάμα έχει χαρακτηριστεί επίσης ως συμπεριφορά προσκόλλησης. Το βρέφος είναι βιολογικά προγραμματισμένο να επιδιώκει την εγγύτητα με την μητέρα του στοχεύοντας στη συναισθηματική ασφάλεια. Το κλάμα ως συμπεριφορά προσκόλλησης, αποτελεί ένστικτο και κάλεσμα για τη μητέρα. Όταν η μητέρα απομακρύνεται το βρέφος κλαίει, έτσι εκείνη επιστρέφει δίπλα του, το αγκαλιάζει και αυτό ηρεμεί. Ο τρόπος που η μητέρα ανταποκρίνεται στις ανησυχίες του βρέφους και στο κλάμα του και η σχέση που αναπτύσσουν, επηρεάζουν τον τύπο προσκόλλησης που δημιουργείται αργότερα με την μητέρα. Η προσκόλληση του βρέφους με την μητέρα απαιτεί ένα περίπλοκο σύστημα αλληλεπίδρασης με την ανταπόκριση της μητέρας στο κλάμα να αποτελεί κρίσιμη παρέμβαση για το βρέφος. Εξάλλου η σπουδαιότητα της προσκόλλησης του βρέφους με την

μητέρα είναι γνωστή διότι επηρεάζει σταθερά όλες τις ανθρώπινες σχέσεις που αναπτύσσει το βρέφος μεγαλώνοντας.

Η μητρική ευαισθησία είναι σπουδαίας σημασίας για την αλληλεπίδραση του βρέφους με την μητέρα. Μια μητέρα θεωρείται ευαίσθητη εφόσον αντιλαμβάνεται επαρκώς τα επικοινωνιακά σήματα του βρέφους, όταν τα κατανοεί, αντιδρά και ανταποκρίνεται κατάλληλα σε αυτά (Joosen, et al., 2013). Επίσης η μητρική ανταπόκριση στο κλάμα του βρέφους διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για την μείωση του όπωσης και για την εγκαθίδρυση της συναισθηματικής ασφάλειας που νιώθει το βρέφος. Η κατάλληλη μητρική ανταπόκριση στο βρεφικό κλάμα έχει χαρακτηριστεί ως η άμεση ανταπόκριση στο κλάμα και η προσπάθεια ανακούφισης αλλά και προσαρμογής ανάλογα με τις ανάγκες του βρέφους (Shelov&Altman, 2012). Η μητέρα η οποία είναι ευαίσθητη και ανταποκρίνεται κατάλληλα στα σήματα ανησυχίας του βρέφους δημιουργεί ασφαλή τύπο προσκόλλησης με το βρέφος, αλληλεπιδρά και ανταποκρίνεται στις ανάγκες του κάνοντάς το να νιώθει συναισθηματική ασφάλεια αλλά και να αναπτύξει καινούρια σήματα επικοινωνίας.

Εν κατακλείδι, τα πρώιμα παρεμβατικά προγράμματα στο κλάμα του βρέφους αφορούν γονείς, φροντιστές και παιδαγωγούς, οι οποίοι πρέπει να εκτεθούν και να ευαισθητοποιηθούν με συγκεκριμένο τρόπο στο κλάμα, με σκοπό να ενισχυθούν άλλες μορφές μη λεκτικής επικοινωνίας ώστε το κλάμα να μειωθεί σημαντικά.

Βιβλιογραφία

- Ablow, J., C., Marks, A., K., Feldman, S., S., & Huffman, L., C., (2014). Associations Between First-Time Expectant Women's Representations of Attachment and their Physiological Reactivity to Infant Crying. *Child Development, July/August 2013, Vol. 84, No. 4, pp. 1373-1391.*
- Acebo, C., Thoman, E., B., (1995). Role of Infant Crying in the Early Mother-Infant Dialogue. *Physiology & Behavior, Vol. 57, No. 3, pp. 541-547, 1995*
- Benoit, D., (2004). Infant-parent attachment: Definitions, types, antecedents, measurements and outcomes. *Paediatr Child Health Vol. 9 No 8, October 2004.*
- Bornstein, M., H., Manian, N., (2013). Maternal Responsiveness and Sensitivity Re-Considered : Some is More. *Dev psychopathol. 2013 November; 25 (4 0 1): doi: 10.1017/S0954579413000308.* Published in PMC. 2013 November 18.
- Βοσνιάδου, Σ., (2001). Εισαγωγή στη ψυχολογία, τόμος 'Α, Αθήνα: GUTENBERG.
- Braungart-Rieker, J., M., Zentall, S., Lickenbrock, D., M., Ekas, N., V., Oshio, T., & Planalp, E., (2014). Attachment in the making: Mother and father sensitivity and infant's responses during the Still-Face Paradigm. *Journal of Experimental Child Psychology 125 (2014) 63-84.*
- Bretherton, I., (1992). The Origins of Attachment Theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology (1992); 28, 759-77.*
- Cecchini, M., Lai, C., & Langher, V., (2007). Communication and Crying in newborns. *Infant Behavior and Development 30 (2007) 655-665.* Published by Elsevier Inc. doi:10.1016/j.infbeh.2007.03.002.
- Cole, M., S., R., Cole (2000). *Η ανάπτυξη των παιδιών. Η αρχή της ζωής: Εγκομοσύνη, τοκετός, βρεφική ηλικία. (Μτφρσ. Σόλμαν, Μ.). Αθήνα, Τυπωθήτω.*
- Dimala-McClure, (2000). Infant massage-A Handbook for Loving Parents. *Bantan Books.*
- Δημητρίου-Χατζηνεοφύτου, Λ., (2001). Τα πρώτα έξι χρόνια της ζωής. *Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα (Ε' Έκδοση).*
- Esposito, G., Nakazawa, J., Venuti, P., & Bornstein, M., (2013). Componential deconstruction of infant distress vocalizations via tree-based models: A study of cry in autism spectrum disorder and typical development, *Research in Development Disabilities, 65, 3 – 11.*
- Flaherty, S., C., & Sadler, L., S., (2011). A review of attachment theory in the context of adolescent parenting. *J. Pediatr Health Care. 2011; 25(2): 114-121. Doi:10.1016/j.pedhc.2010.02.005*
- Gros-Louis, J., West, M., J., & King, A., P. (2014). Maternal Responsiveness and the Development of Directed Vocalizing in Social Interactions. *Infancy, 1-24, 2014*
- Hubbard, F., O., A., van Ijzendoorn, M., H., (2000). Responsiveness to Infant Crying: Spoiling or comforting the baby? A descriptive longitudinal study in a normal Dutch sample. Published in PMC

Joosen, J., K., Mesman, J., Bakermans-Kranenburg, M., J., Pierper, S., Zeskind, P., S., & van Ijzendoorn, M., H., (2013). Physiological Reactivity to Infant Crying and Observed Maternal Sensitivity. *Infancy: 18(3), 414-431, 2013.*

Laurent H.K., & Ablow J.C., (2012). The missing link: Mothers' neural response to infant cry related to infant attachment behaviors, *Infant Behavior & Development, 35, 761 – 772*

Main, M., (2000). The organized Categories of Infant, Child and Adult Attachment: Flexible vs. Inflexible Attention under Attachment-Related Stress. *Journal of the American Psychoanalytic Association, 48:1055-1095 (2000).*

Malloch, S., E., (1999-2000). Mothers and Infants and communicative musicality. *Special Issue of Musicae Scientiae: Rhythm, Musical Narrative and Origins of Human Communication, 29-57.*

Meins, E., Fernyhough, C., Wainwright, R., Carter, D. C., Das Gupta, M., D., Fradley E., & Tuckey, M., (2002). Maternal mind-mindedness and attachment security as predictors of theory of mind understanding. *Child Development, 73, 1715-1726.*

Michelsson, K., (2010). Crying in Newborn and Young Infants. *Early Child Development and Care. 30, 187-198.*

Mills-Koonce, W., R., Garipey, J., L., Propper, C., Sutton, K., Calkins, S., Moore, G., & Cox, M. (2007). Infant and parent factors associated with early maternal sensitivity: A caregiver-attachment systems approach. *Infant Behavior and Development 30 (2007, 114-126.*

Moore, E. R., Anderson G. C., Bergman N., & Dowsell T., (2014). Skin to Skin contact for mothers and their healthy newborn. *Europe PMC Funders Group Author Manuscript. 2014 April; 5:CD003519. doi:10.1002/14651858.CD003519.pub3.*

Murray, A., D., (2007). Infant Crying and Communication. *Australian Psychologist Vol. 10 No. 3, 303-308*

Nakata, T., S., E., Trehub. (2004). Infants' responsiveness to maternal speech and singing. *Infant behavior and Development 27 (2004), 455-464.* Published by Elsevier Inc. doi:10.1016/j.infbeh.2004.03.002

Παπαδάκη-Μιχαηλίδη, Ε., (2012). Η σιωπηλή γλώσσα των συναισθημάτων. Η μη λεκτική επικοινωνία στις διαπροσωπικές σχέσεις. Αθήνα: ΠΕΔΙΟ.

Shelov, S., P., Altmann, T., R., (2012). Η φροντίδα του μωρού και του μικρού παιδιού-Από τη γέννηση έως τα 5 του χρόνια. Αμερικανική Παιδιατρική Ακαδημία. (Μτφρ. Τσαλίκη-Κιοσόγλου, Π., Παπαμιχαήλ, Π.) Αθήνα, Π.Χ. Πασχαλίδης

Soltis, J., (2004). The signal functions of early infant crying. *Behavioral and Brain Science (2004) 27, 443-490*

Trevarthen, C., (1996). Η Πρώτη Ποιητική του Διαλόγου: Έρευνες τις ανθρώπινης συμπάθειας στις συνομιλίες με τα βρέφη. (Μτφρ. xx). Ρέθυμνο, 8 Μαρτίου 1996

Trevarthen, C., Malloch, S., (2002). Musicality and Music Before Three: Human vitality and invention shared with pride. xx, p. 10-18, September 2002

Vallotton, C., D., (2009). Do Infants Influence their Quality of Care? Infant's Communicative Gestures Predict Caregiver's Responsiveness. *Infant Behav. Dev.* 2009 December ; 32 (4):351-365. Doi:10.1016/j.infbeh.2009.06.001. Published in PMC 2012 March 25.

Van den Boom, D., (1997). Sensitivity and Attachment: Next steps for Developmentalists. *Child Development*, Vol. 64, No 4, 1997, 592-594.

Van Ijzendoorn M., & Hubbard F., (2010). Are infant crying and maternal responsiveness during the first year related to infant – mother attachment at 15 months? *Attachment & Human Development*, 2:3, 371 – 376.

White, E., J., (2013). Cry, Baby, Cry.A Dialogic Response to Emotion.*Mind, CultureandActivity*, 20:62-78, 2013.